T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İMAM ŞÂFİÎ'NİN CUMA NAMAZI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN KÜTÜB-İ SİTTE HADİSLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Beşir Korkmaz

12909011

Danışman
Prof. Dr. Ahmet KELEŞ

Diyarbakır 2019

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

HadisBilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İMAM ŞÂFİÎ'NİN CUMA NAMAZI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN KÜTÜB-İ SİTTE HADİSLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Beşir Korkmaz

12909011

Danışman

Prof. Dr. Ahmet KELEŞ

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "İmam Şâfiî'nin Cuma Namazı İle İlgili Görüşlerinin Kütüb-İ Sitte Hadisleri İle Karşılaştırılması" adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

12/06/2019

Beşir Korkmaz

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Beşir KORKMAZ tarafından yapılan "İmam Şâfiî'nin Cuma Namazı İle İlgili Görüşlerinin Kütüb-i Sitte Hadisleri İle Karşılaştırılması" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri/Hadis Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı	Adı Soyadı
Başkan:	Prof. Dr. Ahmet KELEŞ
Üye :	Doç. Dr. Mehmet BİLEN
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Uğur ERMAN

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 12/06/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../2019

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR)

ÖNSÖZ

Cuma namazı Hz. Peygamber (s.a.v) den buyana Medine'de kılınmaya başlanmış, Cuma günüde Müslümanlar tarafından haftalık bayram olarak kabul edilmiştir.

Cuma namazının farziyeti Kur'an, sünnet ve icma ile sabittir. Ancak cuma namazının sıhhat ve vücûb şartları hem mezheplere göre hem de hadis imamlarına göre değişiklik arz eder. Bu çalışmamızda Kütüb-i Sitte'deki Cuma namazının sıhhat ve vücûb şartları ile ilgili rivayetleri ve İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) aynı konu hakkında ki görüşlerini karşılaştıracağız.

Bir giriş ve iki bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kaynakları ve sınırları hakkında bilgi verilecektir. Birinci bölümde İmam Şâfiî'nin Cuma namazının sıhhat ve vücûbiyeti ile ilgili amel ettiği rivayetler ve konuyla ilgili görüşleri tahlil edilmiştir. İkinci bölümde ise önce Kütüb-i Sitte de geçen Cuma namazının sıhhat ve vücûbiyeti ile ilgili hadisleri ele aldık. Daha sonra Kütüb-i Sitte imamlarının konumuzla ilgili eserlerinde naklettikleri rivayetler ile Şâfiî'nin el-Ümm eserinde geçen rivayetler tablolar halinde karşılaştırmalı olarak ele aldık.

Tez konumun seçilmesinden yazım aşamasına kadar sabırla takip edip ilgilenen, her zaman desteğini yanımda hissettiğim danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Keleş Bey'e şükranlarımı sunarım. Bu aşamada yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım, araştırma görevlisi İbrahim Ayhan, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nafi Arslan ve Abdulhakim Akyel'e hassaten teşekkür ederim. Bugünlere gelmemde emeği geçen aileme, tezimin bitmesini sabırla bekleyen ve destekleyen sevgili eşime şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Şâfiî mezhebi Sünni gelenek içerisinde oluşmuş ve zamanla İslam coğrafyasının farklı bölgelerine yayılmıştır. Bu mezhebin kurucusu olarak zikredilen Muhammed b. İdris eş-Şâfiî İslam düşünce tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olmuştur. İmam Şâfiî, İmam Mâlik'in yanında kalarak ondan ilim tahsil etmiş ve onun görüşlerinden etkilenmiştir. Daha sonra Bağdat'ta bulunduğu zaman zarfında Ehl-i Rey fıkhının temsilcilerinden Muhammed b. Hasan eş-Şeybani'den (ö. 189/805) ilim tahsil etme imkânına kavuşmuştur.

İmam Şâfiî birçok eser telif etmiştir. Bu eserlerden biri olan *el-Ümm* en hacimli eserlerindendir. Aynı zamanda imam Şâfiî bir hadisçi olup ona nispet edilen *el-Müsned* adlı hadis kitabının sahibidir. Kütüb-i Sitte sahih hadislerin büyük bir kısmını ihtiva eden altı hadis kitabının adıdır. Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından Kur'an-ı Kerim'den sonra en önemli kaynak olarak görülmüştür.

Birinci bölümde İmam Şafiî'nin hayatı ve yaşadığı dönem ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca İmam Şâfiî'nin Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili amel ettiği rivayetler ve görüşleri verilmiştir.

İkinci bölümde Kütüb-i Sitte müelliflerinin Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili rivayetlere yer verilmiş ve konuyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca İmam Şâfiî'nin amel ettiği rivayetler ile Kütüb-i Sitte müelliflerinin rivayet ettikleri hadislerin karşılaştırılması yapılmıştır. Bu şekilde aralarındaki rivayet farklılıkları ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler

Hadis, İmam Şâfiî, Cuma namazı, Kütüb-i Sitte

ABSTRACT

Shafi'i sect developed within the Sunni tradition and over time it spread to different regions of the Islamic geography. Muhammed b. Idris Al-Shafi'i (d. 204/820) who is said to be founder of this sect has been one of the most important people in the histoy of İslamic thought. Staying with Imam Malik, Imam Shafi'i gathered information from him and was influenced by his views. Later, duting the time when he was in Baghdad, he had the opportunity to gather knowledge from Muhammed b. Hasan Al-Shaybani who was one of the represantatives of Ahli Rey Canonlaw. At the same time, Imam Shafi'i is an hadith scholar and is the owner of the hadith back named Al-Musnad. al-Kutub al- Sıtta is the name of the six hadith books that contain a large part of the sahih hadiths. It was seen as the most important source after Quran by the scholars of Ahl Al-Sunnah.

In the first chapter, the life of İmam Shafi'i and information about his time were presented. Furthermore, İmam Shafi'i's accounts about the obligatory and validity conditions of the Friday prayer were presented.

In the second chapter, the accounts of the writers of the al-Kutub al- Sıtta about the obligatory and validity conditions of the Friday prayer were given and evaluations about this topic were made. Additionally the hadiths narrated by Imam Shafi'i and al-Kutub al- Sıtta authors were compared. The differences in the narrative between them are presented in this way.

Key Words

Hadiths, Imam Shafi'i, Friday pray, al-Kutub al-Sitta

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I

ÖZET II

ABSTRACT III

İÇİNDEKİLER IV

KISALTMALAR VIII

GİRİŞ 1

Araştırmanın Konusu 1

Araştırmanın Amacı ve Metodu 2

Araştırmanın kaynakları 3

BİRİNCİ BÖLÜM 4

İMAM ŞÂFİÎ'NİN CUMA NAMAZININ VÜCÛB VE SIHHAT ŞARTLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLERİ 4

1.1. İMAM ŞÂFİÎ'NİN HAYATI (150–204/767–820) 5

1.1.1. İmam Şâfiî'nin İlmi Şahsiyeti 8

1.1.2. Eserleri 12

1.1.3. Öğrencileri 13

1.2. CUMA NAMAZININ HÜKMÜ 13

1.2.1 CUMA NAMAZININ VÜCÛB ŞARTLARI 15

1.2.1.1. Müslüman Olmak 15

1.2.1.2. Akıl ve Baliğ Olmak 16

1.2.1.3. Hür Olmak 17

1.2.1.4. Erkek Olmak 18

1.2.1.5. Sağlıklı Olmak 19

1.2.1.6. Mukim Olmak (Cuma Kılınan Yerde İkamet Etmek) 19

1.2.1.7. Mazeret Sahibi Olmamak.....20

1.2.1.8. Cuma Namazının Şehrin Veya Köyün Hududu Dâhilinde Kılınması 21

1.2.2. SIHHAT ŞARTLARI.....23

1.2.2.1. Cuma Namazının Vakti.....23

1.2.2.2. Cuma Namazının Sıhhati İçin Gerekli Olan Sayı.....24

1.2.2.3. Cumanın İfası için Tek Mekân /Mescit Şartı.....25

1.2.2.4. İki Hutbenin Okunması.....26

1.3. DEĞERLENDİRME..... 28

İKİNCİ BÖLÜM..... 30

KÜTUB-İ SİTTE'DE YER ALAN CUMA NAMAZININ VÜCÛB VE SIHHAT ŞARTLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER..... 30

2.1. KÜTUB-İ SİTTE'DE YER ALAN CUMA NAMAZININ VÜCÛB VE SIHHAT ŞARTLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER..... 31

2.1.1. BUHÂRÎ RİVAYETLERİ.....33

2.1.1.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler.....33

2.1.1.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler.....34

2.1.2. MÜSLİM RİVAYETLERİ.....36

2.1.2.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler.....36

2.1.2.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları ile İlgili Rivayetler.....37

2.1.3. EBÛ DAVUD RİVAYETLERİ.....40

2.1.3.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler.....40

2.1.3.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler.....42

2.1.4. NESÂÎ RİVAYETLERİ.....45

2.1.4.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler.....45

2.1.4.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler 47
2.1.5.TİRMİZÎ RİVAYETLERİ 48
2.1.5.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler 48
2.1.5.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler 49
2.1.6. İBN MÂCE RİVAYETLERİ 51
2.1.6.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler 51
2.1.6.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler 52
2.2. İMAM ŞÂFİÎ'NİN CUMA NAMAZI İLE İLGİLİ 56
GÖRÜŞLERİNİN KÜTÜB-İ SİTTE RİVAYETLERİ İLE 56
KARŞILAŞTIRILMASI 56
2.2.1. CUMA NAMAZININ HÜKMÜ 57
2.2.2. CUMA NAMAZININ VÜCÛB ŞARTLARI 58
2.2.2.1. Müslüman Olmak 58
2.2.2.2. Akıl ve Baliğ Olmak 59
2.2.2.3. Hür Olmak 60
2.2.2.4. Erkek Olmak 61
2.2.2.5. Sağlıklı Olmak 61
2.2.2.6. Mukim Olmak (Cuma kılınan yerde ikamet etmek) 62
2.2.2.7. Mazeret Sahibi Olmamak 63
2.2.2.8. Cuma Namazının Şehrin Veya Köyün Hududu Dâhilinde Kılınması 63
2.2.3. CUMA NAMAZININ SIHHAT ŞARTLARI 64
2.2.3.1. Cuma Namazının Vakti 64
2.2.3.2. Cuma Namazının Sıhhati İçin Gerekli Olan Sayı 65
2.2.3.3. Cumanın İfası için Tek Mekân /Mescit şartı 66

2.2.3.4. İki Hutbenin Okunması 66
2.3. DEĞERLENDİRME 67
SONUÇ 72
KAYNAKÇA 74

KISALTMALAR

b. : Bin, İbn

byy. : Basım yeri yok

c. : Cilt

c.c. : Celle celâluhû

Çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H. : Hicrî

Hz. : Hazreti

ö. : Ölümü

r.a. : Radiyallahu Anh

s. : Sayfa

s.a.v : Sallalahu Aleyhi ve Sellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

trc. : Tercüme eden

ts. : Tarihsiz

y.y. :Yayınevi yok

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Herhangi bir dine inanan kişilerin yerine getirmeleri gereken bazı ibadetler vardır. Bu bağlamda İslam dinine inanmış olan Müslümanlar Cuma günü Cuma namazı ibadetini yerine getirmekle mükelleftirler. Ancak bu ibadetin yapılış ve keyfiyeti hakkında Kur'ân-ı Kerim'de yeteri kadar malumat bulunmamaktadır. İşte bu noktada İlahî hitabın somut forma bürünmüş hali olan Hz. Peygamberin sünneti devreye girmektedir. Müslümanlar sünneti günümüze taşıma konusunda geleneklerini sürekli canlı tutmuşlardır. Gelenek adeta sünneti koruyan bir muhafız görevi üstlenmiştir. Gelenekle beraber sünnetin şekillenmesinde rol oynayan aktörlerden biri de hadis rivayetleri olmuştur. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş aşamasında yazınsal bir metin haline getirilen hadis rivayetleri, güvenilir olup olmama noktasında farklı değerlendirmelere tabi tutulduğu gibi bu rivayetlerle amel dilip edilmeme konularında da çeşitli değerlendirilmeye tabi tutulmuşlardır. Bunun sonucu olarak İslam âlimlerinin hadis rivayetlerini seçerken aradıkları kriterler farklı olabilmiştir. Bu nedenle kiminin rivayet etmiş olduğu bir hadisi başkası rivayet etmemiştir. Mezhep ise dinin inanç esaslarını veya ameli hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip düşünce sisteminin adıdır. Ehl-i sünnet ekolü içinde önemli bir yeri olan Şâfiî mezhebi Hicri II. y.y ortaya çıkan Hicaz fıkhı ile Irak fıkhını yakından tanıma imkânı bulup bu iki eğilim arasında kendine özgü sentez gerçekleştiren İmam Şâfiî'ye nispet edilen ameli mezheptir.

Şâfiî mezhebinin temel kaynaklarını şekillendiren ana unsurlar olarak Kur'ân ve sünnet/hadis ilk iki sırada yer almaktadır. Bu bağlamda tezimizin konusu İmam Şâfiî'nin Cuma namazının sıhhat ve vücûb şartları ile ilgili olarak amel ettiği rivayetlerin ve görüşlerinin Kütüb-i Sitte rivayetleri ile karşılaştırılmasıdır.

Araştırmanın Amacı ve Metodu

Cuma namazı haftada bir defa kılınan bir namazdır. İslam ümmeti Hz. Peygamberden günümüze kadar bu ibadeti yerine getirmede son derece titiz davranmışlardır. İslam dininde ki fıkhi mezheplerin her biri kendi yöntemlerine uyan delillere dayanarak bu namaz için farklı vücûb ve sıhhat şartları belirlemiştir. Bu mezheplerden en önemlilerinden biride kurucusu Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin olduğu Şâfiî mezhebidir. İmam Şâfiî büyük bir fakih olmasının yanında aynı zamanda önemli bir hadisçidir. Ancak İmam Şâfiî gibi bir hadisçinin Cuma namazının sıhhat ve vücûb şartları ile ilgili amel ettiği hadisleri kendisinden sonra gelen ve en güvenilir hadis kaynakları olarak itibar gören Kütüb-ü Sitte müelliflerince birçok hadisi eserlerine almamış olmaları dikkat çeken önemli bir konudur. Çalışmadaki amacımız İmam Şâfiî'nin Cuma namazı ile ilgili amel ettiği hadisleri belirlemek ve bu hadislerden hangilerinin Kütüb-i Sitte'de yer alıp almadığını tespit etmektir.

Tezimizi hazırlarken öncelikle Kütüb-i Sitte eserlerinin cuma babları incelenerek bu konudaki hadisler belirlenmiştir. Ardından bu hadisler fıkıh kitaplarında geçen cumanın sıhhat ve vücûb şartlarına göre sistematik bir şekilde verilmiştir. Belirlenen hadisler Türkçeye tercüme edilirken, metin daha kolay anlaşılsın diye hadislerin senedine yer vermeyip sadece metnin tercümesine yer verilmiştir. Daha sonra İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eserinin cuma babı incelenerek onun bu konularda amel ettiği hadisler belirlenmiş ve aynı sistematik içerisinde verilmiştir. İmam Şâfiî'nin cuma namazıyla ilgili konularda hadis getirmediği yerlerde Şâfiî mezhebinin ilk dönem önde gelen âlimlerinin başka kaynaklardan aldıkları ve delillendirme için kullandıkları hadislere de yer verilmiştir. En son olarak Kütüb-i Sitte müelliflerinin rivayetleri ve İmam Şâfiî'nin cuma konusunda amel ettiği rivayetler karşılaştırılarak farklı yönlerden kritik edilmiştir.

Araştırmanın kaynakları

Birinci bölümde İmam Şâfiî'nin Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili rivayetlerle karşılaştırılmak üzere bu konuyla ilgili Kütüb-i Sitte'de yer alan hadislere yer verilmiştir. Bu nedenle bu bölümde kullandığımız temel kaynakların başında Kütüb-i Sitte olarak bilinen: *Buhârî'nin (ö. 256/870) el-Câmiu's-sahîh'i, Müslim'in (ö. 261/875) el-Câmiu's-sahîh'i*, Ebû Davud'un (ö. 275/889) *es-Süneni*, Tirmizî'nin (ö. 279/892) el-Câmiu's-sahîh'i, Nesâî'nin (ö./303/915) *es-Süneni* ve İbn Mâce'nin (ö.273/887) *es-Süneni* gelmektedir.

İkinci bölümde İmam Şâfiî'nin Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili rivayetlerine geçmeden önce onun hayatı hakkında kısa bilgiler verildiğinden bu kısımda Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, Subkî'nin (ö. 771/1370) *Tabakâtu'ş-Şâfiîyyeti'l-Kübrâ ve İbn Kesîr'in (ö. 774/1373), el-Bidâye ve'n-Nihâye,* adlı eserlerinden istifade edilmiştir. *Bir sonraki* kısımda ise Şâfiî'nin bu konuyla ilgili amel ettiği rivayetleri tespit etmek için de el-*Ümm* adlı eserinden faydalanılmıştır. Bununla birlikte İmam Şâfiî'nin bu konudaki görüşlerinin daha iyi anlaşılması açısından Şâfiî mezhebinin önde gelen âlimlerinden, İmam Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) *el-Mühezzeb*, Cüveynî'nin (ö.478/1085) *Nihâyetü'l-Matleb fî Dirâyeti'l-Mezheb* ve İmam Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb* adlı eserlerinden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM ŞÂFİÎ'NİN CUMA NAMAZININ VÜCÛB VE SIHHAT ŞARTLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLERİ

1.1. İMAM ŞÂFİÎ'NİN HAYATI (150–204/767–820)

İmam Şâfiî h.150 tarihinde bugünkü Filistin'in bir şehri olan Gazze'de dünya gelmiştir. Asıl adı Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b.Şâfiî b. Saib b. Ubeyd b. Abdu Yezid b. Hâşim b. Muttalib b. Abdulmenaf şeklindedir. İmam Şâfiî'nin nesebi Peygamberimizin (s.a.v) dedelerinden olan Abdulmenaf'ta birleşmektedir. İmam Şâfiî'nin annesi Ezd Kabilesi'ne mensuptur. İmam Şâfiî'nin mensup olduğu kabile ise Kureyş Kabilesidir. Kendisi fakir bir aile çocuğu olup daha küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Bunun üzerine annesi Fâtıma onu alıp Mekke'ye götürmüştür.[1]

Yedi veya dokuz yaşlarında Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmiştir. On üç yaşında iken Mescid-i Haramda Kur'an dersleri vermeye başladığı kaynaklarda zikredilmiştir. İsmail b. Kustantin'den kıraat dersleri tahsil ederken aynı zamanda Mekke'de bulunan ilim meclislerine katılmıştır. Mekke'deki eğitimini bitirdikten sonra Benû Huzeyl kabilesinin yanına gitti. On yıl kadar Benû Huzeyl kabilesinin yanında kaldı. Orda kaldığı süre zarfında onların örf ve adetlerinin yanında atıcılık ve binicilik gibi spor dalları hakkında bilgi sahibi olmuştur. Benû Huzeyl kabilesiyle geçirdiği zaman zarfında Arapların şiiri, edebiyatı ve tarihine sadece ilgi duymakla kalmamış bizzat kendisi şiirler yazmıştır. Günümüze kadar ulaşan şiirleri edebi kişiliğine ışık tutması açısından önem arz etmektedir. Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/814) ve Müslim b. Halid ez-Zenci'den (ö.179/795) ilim tahsiline başlamıştır. Şâfiî yine çevresindeki insanların teşviki ile Medine'de ikamet eden İmam Malik'in (ö. 179/795) yanına gitmeye karar vermiştir. Gitmeden önce ödünç aldığı el-Muvatta'yı ezberlemiş ve ardından Medine'ye gitmiştir. İmam Şâfiî Medine'ye geldiğinde kaç yaşında olduğu konusunda tarihi kaynaklarda değişik rivayetler mevcuttur. Kimi kaynaklarda onun Medine'ye geldiğinde on üç yaşında

[1] ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, Thk. Şuayb el-Arnavut, Müessetu'r-Risâle, Kahire 1985, c.10, s.5; Subkî, Abdulvehhab b. Ali b. Abdilkâfî, **Tabakâtu'ş Şâfiîyyeti'l-Kübrâ**, thk. Mahmud Muhammed Tanahî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv, Matbaatu İsa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1964, c.2, s.71;İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, ***el-Bidâye ve'n-Nihâye,*** thk. Abdullah et-Türkî, Dârü'l-Hicr, Yayınları. t.y. c.14, s.132. Muhammed Ebû Zehra, **Tarihu'l Mezâhibi'l-İslamiyye**, Daru'l-Fikri'l-Arabiyye, Kahire trs. s.408.

olduğu kimi kaynaklarda ise onun yirmili yaşlarda olduğu kaydedilmiştir. Zehebî ise, Şâfiî'nin Medine'ye geldiğinde yirmi yaşını biraz geçtiğini ifade etmiştir.[2]

İmam Şâfiî İmam Malik ile karşılaştığında ona *el-Muvatta'yı* ezbere okumuş bunun üzerine İmam Malik kendisine: "*Ey Muhammed, Allah'tan kork, günahtan sakın, zira sen yüksek mertebe sahibi bir adam olacaksın. Allah senin kalbine bunu koymuş, onu günahlarla söndürme"* şeklinde mukabelede bulunmuştur. Böylece Şâfiî'nin İmam Malik himayesindeki ilim tahsili başlamıştır.[3]

İmam Şâfiî, İmam Malik'in ilim meclislerine devam etmiş ve *el-Muvatta'yı* rivâyet eden râviler arasında zikredilmiştir. İmam Malik'in ders halkalarında bulunan öğrenciler arasında üstün zekâsı ve kabiliyeti ile öne çıkan Şâfiî dikkatleri üzerine çekmiştir. Nitekim İmam Malik'in vefatından sonra Şâfiî, İslami ilim geleneğinin devam etmesi için ders halkaları kurarak ilim geleneğini devam ettirmiştir. Ekonomik açıdan birçok problemle karşı karşıya kalan Şâfiî geçimini temin edebilmek için iş aramıştır. Bu sırada Hicaz'a gelen Yemen valisi ile görüşen Kureyş kabilesinin ileri gelenleri Şâfiî'yi kendisi ile beraber götürüp uygun bir iş vermesini talep etmişlerdir. Vali bu talebi kabul ederek üzere Şâfiî'yi yanında götürmüştür. Bu konuda Şâfiî'den şöyle bir söz nakledilmektedir: "Annemde bana verecek yol parası bile yoktu. Evi rehin vererek, yol parasını tedarik ettim. Yemen'e varınca vali bana iş verdi. Bu parayı ödemek için çalışmaya başladım."[4]

İmam Şâfiî Yemen'e bağlı Necran beldesinde kadılık vazifesine tayin edilmiştir. Bu görevi yaptığı zaman zarfi boyunca adaletle hükmetmiştir. Böylece Yemenliler Şâfiî'nin şahsında gerçek adaleti görmüşlerdir. Şâfiî, burada adaleti

[2] ez-Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c.10, s.7;İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, ***el-Bidâye ve'n-Nihâye,*** thk. Abdullah et-Türkî, Dârü'l-Hicr, Yayınları, t.s, c.14, s.133; Bilal Aybakan, "Şâfiî", **DİA**, TDV. Yayınları İstanbul 1993, c.38, s.223; Ebû Zehv, **Hadis ve Hadisçiler**, s.3

[3] ez-Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c.10, s.7;en-Nevevî, Zekeriya Yahya Şeref, **el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb**, thk. Muhammed NecibMutii, Mektebetü'l-İrşad, Cidde, ts. c.1, s.25.

[4] İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, thk. Abdullah et-Türkî, Dârü'l-Hicr, byy. ts. c.14, s.134; Aybakan, "Şâfiî", **DİA**, c.38, s.223.

hakkıyla gerçekleştirmiştir. Necran'da insanlar, valilere, kadılara, hâkimlere yaranmaya çalışıp, onlara yakınlaşmak için yol aramışlardır. Fakat bu tip insanlar İmam Şâfiî'den bu konuda gerekli iltifatı görmemişlerdir. Şâfiî bu kapıyı kapatmakla nefsini fesat, şer ve zulümden korumuştur. Dolayısıyla uygulanması çok zor görülen adaleti tam olarak gerçekleştirmiştir..[5]

İmam Şâfiî söz konusu görevine devam ettiği sıralarda Yemen'e zalim, gaddar bir vali tayin oldu. Bu vali, kendi idaresi altındakilere zulüm yapmaktan çekinmiyordu. Bu durumdan haberdar olup rahatsız olan Şâfiî, âlimlerin elinde keskin bir kılıç olan tenkit vasıtasını çok iyi kullanarak bu valiyi uyarmaya çalıştı. Fakat Şâfiî'nin bu tavrı valinin onun aleyhine harekete geçmesine yol açtı. Vali ona kin besleyerek hakkında iftiralar uydurdu. Söz konusu zalim vali de Abbasileri bu zayıf noktalarından vurmayı başardı. Şâfiî'yi Hz. Ali (r.a.) soyundan gelenlerin taraftarı olmakla itham etti. Bu sadece psikolojik bir yıldırmaydı ve her hangi bir fiili duruma dayanmamaktaydı. Çünkü Şâfiî'nin Hz. Ali (r.a.) soyundan gelenlere karşı beslediği muhabbet ve saygı herkesçe bilinmekteydi. Fakat onun bu sevgisi kendisini Şiilik propagandasına ve onların iktidara gelmesi için bir girişimde bulunmaya sevk edecek durumda değildi.[6]

Oysaki imam Şâfiî bundan oldukça uzaktı. O düşüncesini şu beyitle ifade ediyordu

"Rafızilik eğer sevmekse Peygamber ailesini,

İnsan ve cinler şahit olsun, Rafızi'yim…"[7]

Tüm bu gerçeklere rağmen zalim vali, bu konuda ısrar ediyor, Halife Harun Reşid'e mektup göndererek onu Şâfiî'ye karşı kışkırtıyordu. Nihayet Şâfiî eli kelepçeli halde Bağdat'a gönderildi. 34 yaşlarında böyle bir durumla karşı karşıya kalan Şâfiî apar topar Halife Harun Reşid'in huzuruna çıkarıldı. Ancak

[5] İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, c.14, s.133.
[6] Ebû Zehra, **Tarihu'l-Mezâhibi'l-İslamiyye,** s.412.
[7] Ebû Zehra, **Tarihu'l-Mezâhibi'l-İslamiyye**, s.413.

güzel savunması ve İmam Muhammed b. Şeybani'nin lehinde şahitlik etmesiyle İmam Şâfiî bu iftiradan kurtulmuş oldu. Bu olaydan sonra İmam Şâfiî Muhammed b. Hasan'ın evinde kalmaya başladı. Burada belirli bir süre kaldıktan sonra tekrar Mekke'ye gitti. Şâfiî bu sefer 9yıl Mekke'de kalarak ilmi araştırmalarına devam etmiştir. Daha sonra İmam Şâfiî ikinci defa tekrar Bağdat'a döndü. [8]

İmam Şâfiî kısa bir süre Bağdat'ta kaldıktan sonra h.199 yılında Mısıra gitmiştir. Gitme sebebi Mısır valisinin Kureyşli olması ve dayıları olan Ezd Kabilesinin orda ikamet ediyor olmasıdır. İmam Şâfiî vefat edinceye kadar mısırda kalmıştır. 54 yaşında iken 29 Receb 204 (19 Ocak 820) yılında vefat etmiştir.[9]

İmam Şâfiî, arkasında çok büyük bir ilim ve kültür mirası bıraktı. Bu ilim ve kültür mirası günümüze kadar fıkıh ilminin tükenmez bir hazinesi olmuştur. Bu sebepten dolayı ismi batı ve doğu illerinde anılmaktadır.[10]

1.1.1. İmam Şâfiî'nin İlmi Şahsiyeti

İmam Şâfiî daha küçük yaştan beri başladığı ilim tahsiline yirmi yaşlarına gelirken herkesin dikkatini çekecek bir seviyeye gelmiştir. Yaşadığı dönemde iki ana akım ön plandaydı; bunlar Ehl-i rey ve Ehl-i hadis akımları idi. Şâfiî'nin düşünce yapısında genel olarak vahiy, özel olarak Resûlullah'ın sünneti merkezî bir konuma sahiptir. er-Risâle'nin başında kaydettiği ayetlerle bir yandan vahye bağlılığı temel ilke edinmenin önemini vurgularken diğer yandan Resûl-i Ekrem'in özel konumuna ve sünneti vahyin ayrılmaz parçası sayma gereğine dikkat çeker. Sünneti hak ettiği konuma yükseltmek Şâfiî'nin fikrî mücadelesinin ana mihverini oluşturur. Kıyâme sûresinin 36. ayetinden hareketle insanın sorumlu bir varlık olduğu, bunun gereğinin ise Allah'ın insan hayatına yönelik iradesinin gözetilmesiyle yerine getirilebileceği fikrini vurgulayan Şâfiî, her iki kaynağı oluşturan metinleri bir bütünlük içinde işleyerek bunlarda saklı olan ilâhî iradeyi

[8] ez-Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c.10, s.8.
[9] İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, c.14, s.134; Aybakan, "Şâfiî", **DİA**, c.38, s.224.
[10] Ebû Zehra, **Mezhepler Tarihi,** s.475.

açığa çıkarmanın şekilleri üzerinde durur.[11] İmam Şâfiî sünnettin önemi hakkında meşhur eseri olan *er-Risâle*'de şöyle der: *"Bir bilgin için Sünnet' in bağlayıcı oluşunda şüpheye düşmemek, Allah'ın hükümleri ile onun elçisinin hükümleri arasındaki ihtilaf bulunmadığını ve onların aynı derecede olduklarını bilmek, en uygun olan bir haslettir."*[12]

İmam Şâfiî Bağdat'ta bulunduğu zaman zarfında Ehl-i Rey fıkhının temsilcilerinden Muhammed b. Hasan eş-Şeybani'den ilim tahsil etme imkânına kavuşmuştur. İmam Şâfiî Ehl-i Hadisi temsil ederken Ehl-i Reyi de İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani temsil etmiştir. Bu sayede ikisi arasında istidlal farklılığından dolayı tartışmalar olmuştur. İmam Şâfiî belirli bir zaman Bağdat'ta ikamet ettikten sonra Mekke'ye dönmüştür. Şâfiî'nin Mekke'ye gitmesinin asıl nedeni Bağdat'ın gürültülü havasından uzaklaşıp Mekke'nin huzurlu ortamında çalışmalarını devam ettirme isteğidir.[13]

İmam Şâfiî Mekke'ye döndükten sonra Harem-i Şerif'te öğrencilere ders vermeye başlamıştır. Hac mevsiminde Mekke'ye gelen büyük âlimlerle buluşmayı kendine adet haline getirmiştir. Nitekim bir hac mevsiminde kendisini ziyarete gelen Ahmet b. Hanbel ile görüşmüştü. İmam Şâfiî kutsal belde Mekke'de uzun süre ders vermeye devam etmiştir.[14] Hayatının dokuz yılını alan bu dönem, hüküm istinbatın dayandığı temel kaideleri (Fıkıh usulü) inceleme ve tespit etmeye tahsis etmiştir. Şâfiî'nin diğer mezhep imamları ile ilim alış-verişinde bulunması, değişik ülke ve kültürlerini yakından tanıması, bu konuda görüş ve kanaatlerini gözden geçirmesine sebep olmuştur.[15] İmam Şâfiî h.195 yılında ikinci defa Bağdat'a gitmiştir. Bu sefer 45 yaşındadır. Fıkıh açısından daha sistemli ve derli topludur.

---

[11] Aybakan**,** "Şâfiî" **DİA**, c.38, s.226.

[12] eş-Şâfiî Muhammed b. İdris, **Er-Risâle**, Trc. Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan, TDV Yayınları, Ankara 2012, s.104.

[13] Şaban Çiftçi "**İmam Şâfiî'nin er-Risâlesi ve Hadis İlmi**", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1998), s.14.

[14] Kenan Kılınç, "**Dört Mezhep İçinde Şâfiî'lerin Teferrüt Ettiği Meseleler**", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2013), s.14.

[15] Şamil Dağcı, "İmam Şâfiî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri", Diyanet İlmi Dergisi c.22, Sayı 2, Ankara 1996, s.83.

Artık yeni bir ekolün temsilcisi olup sorunların dayandığı temel ve külli kuralların esaslarını incelemektedir. Şâfiî Fıkıh usulü ile ilgili ilk eser olan er-Risâle adlı kitabı ilk defa o dönemde yazmıştır.[16]

İmam Şâfiî'nin hayatını incelediğimizde Şâfiî'yi, öncesi ve çağdaşı âlimlerinden ayıran en mühim fark onun sünnet/hadis hususunda er-Risâle, İhtilafu'l-Hadis ve Cima'u'l-İlm gibi müstakil eserler yazan ve hadisin muhtelif alanlarında fikir beyan eden ilk imam oluşudur. Bu eserlerinin yanı sıra Şâfiî el-Ümm adlı hacimli eserinin muhtelif yerlerinde hem usul, hem de uygulama olarak hadis/sünneti ve konuyla ilgili muhtelif problemleri sıklıkla ele almakta, izahlar getirmekte ve çözümler sunmaktadır. Yazdığı eserleri günümüze kadar gelmiş olan İmam Şâfiî, eserlerinde bir rivayetin hadis olarak kabulü için gereken şartları ilk tespit edenlerdendir.[17]

M. Hayri Kırbaşoğlu imam Şafii'nin hadisçiliğini şu şekilde eleştirmektedir: Buhari'nin Şâfiî'yi tam bir hadisçi ve güvenilir râvi olarak değerlendirmemesi; *el- Cami'u's-Sahîhi*'nde ondan tek bir hadis rivayet etmemesi ve Yahyâ b. Ma'înin Şâfiî'yi cerh etmesi burada zikredilebilir. Şâfiî büyük muhaddisler tarafından, kendileri gibi bir muhaddis olarak algılanmamış, hatta onu yeterince ciddiye bile almamışlardır. Zira hadis literatürüne bakıldığında, hadis faaliyetleri ve tetkikleri alanında Şâfiî'nin isminin pek geçtiği söylenemez.[18] Kırbaşoğlu'nun yapmış olduğu bu değerlendirmelere bakıldığında İmam Şafii'nin hadis alanında itibar görmeyen bir âlim olduğunu ortaya koymaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak Şafii'nin hadis alanında yapmış olduğu kendine özgü ve alanında ilk olan *er-Risâle, İhtilafu'l-Hadis, el-Ümm* ve *Cima'u'l-İlm* gibi eserlerinde hadis ilmine dair sınırlıda olsa bazı konulara değindiği ve bu konularda kendine göre değerlendirmelerde bulunduğu ortadadır. Ancak kendisinden sonraki

[16] Dağcı, "İmam Şâfiî'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri", s.84.
[17] Habib Nazlıgül, "İmam Şâfiî'nin Hadis İlmine Katkıları", **Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu**, (129-165.) Kent Işıkları Yayınları, Diyarbakır 2012, s.130.
[18] M. Hayri Kırbaşoğlu, **Sünni Paradigmanın Oluşmasında Şâfiî'nin Rolü,** Kitabiyat, Ankara 2003, s.215.

hadisçilerin kendisinden nakillerde bulunmaması ya da değerlendirmelerine yer vermemeleri onun hadisçiliği açısından bir eksiklik olarak görülmemelidir. Ayrıca onun rivayet ettiği hadislerin bulunduğu *el-Müsned* adlı eseri de bu anlamda gözardı edilmemelidir.

Ahmet Keleş, İmam Şâfiî yaşadığı dönem hakkında şu bilgileri verir: "*Hicri ikinci yüzyılın son çeyreğinde ve üçüncü yüzyılın başlarında etkin olan ve eserleriyle dikkat çeken İmam Şâfiî İslam geleneğinin ilk referans çerçevesinin ve ekollerin teşekkül ettiği bir dönemde yaşamıştır. İmam Şâfiî, görüşlerini çok farklı ekollerin en canlı ve bazısının da kurucu imamlarının hayatta oldukları bir ortamda geliştirmiş ve neşretmiştir."*[19]

Şâfiî'nin ortaya koyduğu yöntemde hadis, önceki âlimlerin uygulama ve düşüncelerinde olduğu gibi, sadece sünnetin dayanak noktası olan kaynaklardan ve delillerden biri değil, bizzat sünnetin kendisidir. Dolayısıyla bütün hadisler, bir sünnetin taşıyıcısı ve rivayeti olması cihetiyle, aynı zamanda sünnettir ve ona tabi olunmalıdır. Onun sünnet ile ilgili bu tavrı aslında Kur'an mefhumunda oluşturmak istediği merkezîleştirmedir. Bu merkezileştirme ile geçersiz kılınmak istenilen sünnetler, bölgesel sünnetlerdir. Bu düşüncenin neticesi olarak İmam Malik'in "bölgesel sünnet" mefhumu geçerliliğini kaybedecektir.[20]

İmam Şâfiî'ye göre hadis konusunda önemli olan konulardan biride Sünnetin tespiti konusudur. Sünnetin tespiti konusu İslam tarihi boyunca tartışılmıştır. Konuyla ilgili Şafiî, Ehli hadis merkezli bir söyleme sahip olmuştur. Şâfiî sünnetin tespiti konusunda Merfû hadisleri merkeze yerleştirmiştir. Ayrıca Şâfiî'ye göre sünnet Hz. Peygamber (s.a.v)'dan dan gelen söz fiil ve takrirlerin bütünüdür. İslam tarihi boyunca tartışılan konulardan biri de sahabe ve tabiî'nin eylem ve söylemlerinin sünnet kavramı içerisinde ele alınıp alınmayacağı konusu olmuştur. Şâfiî'ye göre sünnet yalnızca Hz. Peygamber'e ait olduğu şeklindedir.

[19] Ahmet Keleş, "İmam Şâfiî'nin Fıkıh Usulünde Sünnet Vahiy İlişkisi", Eski Yeni: Anadolu ilahiyat Akademisi Araştırma Dergisi, sayı: 37, Ankara 2018, s. 36-37.
[20] Ahmet Keleş, **Sünnet Yeni Bir Usul Denemesi,** İnsan Yayınları, İstanbul 2015, s.76.

Konuyla ilgili delilini ise Sahabelerin de sadece Resulûllah (s.a.v)'ın sünnetini "sünnet" olarak isimlendirdiklerini belirterek vurgu yapmıştır.[21]

İmam Şâfiî Hz. Peygamberin sünnetini vahiy olarak kabul edenlerdendir. Hatta bunu sistemli olarak müdafaa edenlerinde önde geleni olarak söylenebilir. O bu konuya er-Risâle de oldukça geniş bir yer verir. Sünnetin vahiy ile olan irtibatını şöyle açıklar: "Sünnet ya Allah'tan bir vahiy Kur'an gibi, ya da Allah'tan gelen vahyin bir beyanı veya Allah'tan ona verilen bir emirdir, bir durumdur."[22]

Kişilerin yetiştiği dönem ve dönemin kişi üzerinde bıraktığı etki özellikle zikredilmelidir. Bu bağlamda İmam Şâfiî'yi ve fikirlerini yorumlarken H. II. ve III. yüzyıllarda zaman-mekân olgularını sürekli tefekkür etmek doğru sonuçlar elde etme noktasında önemli bir husus olarak zikredilebilir. Nitekim Şâfiî'nin eser verdiği dönem müşahede edilince iki farklı görüşün ortaya çıktığı tespit edilebilmektedir. Eserleri içerisinde özellikle er-Risâle'nin ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu belirtilmelidir. Çünkü bu eser, Sünni paradigmanın oluşumunda birincil derecede rol oynamıştır.[23]

1.1.2. Eserleri

İmam Şâfiî hem kendisinin yazdığı hem de öğrencilerinin yazdığı birçok eseri mevcuttur. En önemli eserleri şunlardır:

1. *Ahkâm'ül-Kur'an*

2. *İhtilaf'ül-Hadis*

3. *el-Müsned*

4. *er-Risâle fi'l-usûl*

[21] Fuat İstemi, **"**İmam Şâfiî'nin Kullandığı Hadis Kavramları er-Risâle Örneği", e-Şarkiyat İlmi AraştırmalarDergisi, Kasım-2016, c.8, Sayı:2(16), s.643.
[22] Ahmet Keleş, "Sünnet Vahiy İlişkisi", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 1999, c.1, s.170.
[23] İstemi, "İmam Şâfiî'nin Kullandığı Hadis Kavramları er-Risâle Örneği" s.664.

5. *el-Ümm*

7. *es-Sünenü'l Me'sura*[24]

1.1.3. Öğrencileri

İmam Şâfiî'nin Mekke, Bağdat ve Mısır'da, ondan ders alan birçok talebesi olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Ebû Ya'kub Yûsuf b. Yahyâ el-Büveytî (ö. 231/845).

2. Ebû İbrahim İsmail b. Yahyâ el-Müzenî (ö. 266/877)

3. Ebû Muhammed er-Rabî' b. Süleyman b. Abdilcebbâr el-Murâdî (ö. 270/883)

4. Ahmet b. Hanbel (ö.241/855)

5. Harmele b. Yahya (ö. 243/857)

6. Hasan b. Muhammed ez- za'ferani (ö. 260/874)

7. Yûnus b.Abdüla'lâ (ö. 264)[25]

1.2. CUMA NAMAZININ HÜKMÜ

Cuma namazı müstakil bir farzdır. Cuma namazının farz olduğu Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Bu konuda Müslümanlar arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Fakihlerin bu konudaki delili ise şudur: Allah (c.c), Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır. "*Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı*

[24] Aybakan, "Şâfiî", **DİA**, c.38, s.230-231; Kılınç, **Dört Mezhep İçinde Şâfiî'lerin Teferrüt Ettiği Meseleler,** s.12,13.

[25] Çiftçi, **İmam Şâfiî'nin er-Risâlesi ve Hadis İlmi,** s.17; Nail Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci,** (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014), s.79.

(ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ın zikrine gidin ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız elbette bu sizin için daha hayırlıdır."[26]

İmam Şâfiî cuma namazının farziyeti ile ilgili Cuma Sûresinin 9. ayeti ile Burûc Sûresi'nin şu ayetini delil getirmiştir: *"Va'dedilmiş güne (kıyamete) andolsun"*[27] Ayrıca İmam Şâfiî ayette geçen "şahit" kelimesinin cuma gününe, "meşhûd" kelimesinin ise arefe gününe delalet ettiğini üç farklı rivayetle zikrettiği şu hadisi delil olarak göstermektedir. "Şahit cuma günü, meşhûd arefe günüdür."[28]

İmam Şâfiî, cuma namazının farziyeti hususunda ayrıca üç farklı senetle rivayet ettiği şu hadisi zikretmektedir: Ebû Hureyre (r.a) Resûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir*: "Bizler hem en son gelenler olmamıza, hem de bizim dışımızdaki ümmetlere bizden daha önce kitap verilmesine rağmen herkesin önünde olacağız. Aslında şu içinde bulunduğumuz gün hakkında onlar görüş ayrılığına düştüler. Cenab-ı Hakk bizlere bu günü (mübarek gün olarak) lütfetti. Dolayısıyla diğer ümmetler (kendileri için kutsal olan gün itibariyle) bize tabidirler. Şöyle ki; Yahudilerin (kutsal günü olan Cumartesi) yarındır, Hıristiyanların (kutsal günü olan Pazar ise) yarından sonraki olan gündür."*[29]

İmam Şâfiî, ayet ve hadislerin cumanın farz olduğuna delalet ettiğini söyler ve Cuma gününün Perşembe ve Cumartesi günleri arasındaki gün olduğunu belirtir. Cuma gününün Hz. Peygamber (s.a.v) döneminden beri belli bir topluluktan diğer topluluğa rivayet yolu ile sabit olduğunu belirtir. Ayrıca İslamiyet'ten önceki cahiliyye döneminde cuma gününün "arûbe" günü olarak isimlendirildiğini zikretmiştir.[30]

---

[26] Cum'a, 62/9.
[27] Burûc, 85/3.
[28] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.372.
[29] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.372; Şâfiî, **el-Müsned**, c.1, s.125; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.308; Buhârî,11, Cumua,1 (I-280); Müslim, 7, Cumua, 6 (I-381); Nesâî, 14, Cumua,1 (I-224);İbn Mâce, Cumua, 117/78 (II-7)
[30] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.373.

1.2.1 CUMA NAMAZININ VÜCÛB ŞARTLARI

İmam Şâfiî Cuma namazının farziyeti konusunda delil olarak getirdiği "*Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ın zikrine gidin ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız elbette bu sizin için daha hayırlıdır*."[31] Ayette cuma namazını emreden lafzın amm bir lafız olduğunu ve bundan dolayı bu emrin bütün Müslümanları kapsadığını söyler. Ancak İmam Şâfiî bu ayetin hükmünü tahsis eden hadislere yer vererek cuma namazı ile mükellef olanları şu şekilde sıralamaktadır:[32]

1. Müslüman olmak

2. Akıl ve baliğ olmak

3. Hür olmak

4. Erkek olmak

5. Sıhhatli olmak

6. Mukim olmak (cuma kılınan yerde ikamet etmek)

7. Mazeret sahibi olmamak[33]

1.2.1.1. Müslüman Olmak

İmam Şâfiî'ye göre Cuma namazının ilk şartı Müslüman olmaktır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de geçen "*Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır*."[34] Mealinde ki cuma namazını emreden ayette

[31] Cum'a, 62/9.
[32] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374.
[33] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374; Ebû İshak eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**", Thk. Şeyh Zekeriya el- Ümrani, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Lübnan 1995, c.1, s.205; Muhammed Zuhayli, **"el-Mu'temed Fil fıkhı'ş-Şâfiî"**, Daru-l Kalem, Dimeşk 2011, c.1, s.494-496.
[34] Cuma, 62/9.

muhatap müslümanlardır. Dolayısıyla bir kimsenin cuma namazıyla mükellef olması için gerekli olan ilk şartı iman etmiş olmaktır.

İmam Şâfiî, mezhebinin ana kaynağı olan *el-Ümm* isimli eserinde bu konuda şu hadisi rivayet etmektedir: Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: "*Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın*."[35]

1.2.1.2. Akıl ve Baliğ Olmak

İmam Şâfiî, akıl ve baliğ olan kişilerin ibadetlerle mükellefiyeti konusunu namazın vacip olduğu kişiler konusunda incelerken, burada detaya girmeden sadece şu hadisi vermekle yetinmiştir: Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: *"Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın*."[36] Şâfiî buluğ çağına ulaşmamış çocukların namaz kılmakla mükellef olmadığını belirtmiş ve bununla ilgili olarak şu ayetleri delil olarak getirmiştir: *"Çocuklarınız ergenlik çağına gelince onlardan önceki ergenler nasıl izin alıyorlarsa onlar da izin alsınlar…"*[37] "*Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin…"*[38] İmam Şâfiî bu ayetteki delalet yönünü şu şekilde açıklamaktadır: Ayette Allah (c.c) yetimlere mallarının ancak buluğ çağına ulaştıklarında verilmesi gerektiğini zikrederek mükellefiyetin en alt sınırını belirtmiştir.[39] Ayrıca İmam Şâfiî akıllı olmayan kişinin emir ve nehye muhatap olmayacağını belirtmiş ve buna delil olarak da şu ayetleri getirmiştir: "*... Öyleyse bana saygı duyun, ey akıl*

---

[35] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1**,** s.374; Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, **el-Müsned**, thk. Muhammed Âbid es-Sindî, Daru'l- Kutubi'l- İlmiye, Beyrut 1951, c.1, s.130; el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, Thk. Abdulmu'tî Emin, Darul vefa, Kahire 1991, c.4, s.328; el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Darul Kutubil- İlmiye, Beyrut 2003, c.3, s.246; Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)

[36] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374; Şâfiî, el Müsned, c.1, s.130; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.328; Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)

[37] Nûr, 24/59.

[38] Nisâ, 4/6.

[39] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1**,** s.151.

sahipleri!"[40] *"Sana Rabbinden indirilenin hak olduğunu görüp bilen kimse görmeyen gibi olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri anlar."*[41]

Akıl: "*Lügatte "akıl sahibi kimse" manasına gelmektedir. Kişinin ibadetlerle mükellef ve hukukî-cezaî ehliyete sahip olabilmesi için temyiz kudretine sahip bulunması gerekir."*[42] Bulûğ ise: sözlükte ulaşmak anlamına gelir. Terim olarak kişinin çocukluk dönemini bitirip, ergenlik çağına gelmesidir. Bu da belirli bir yaşa gelerek bir takım vasıflara sahip bulunmakla olur.[43]

1.2.1.3. Hür Olmak

Cuma namazının vücûb şartlarından biri de hür olmaktır. Hz. Peygamber (s.a.v) kendilerine cumanın farz olmadığı kimseler arasında mülk edinilmiş köleyi de saymıştır. Köleye cuma namazının farz olmadığı, fakat camiye gelip cumayı kılması halinde bu namazın öğle namazını kendisinden düşüreceği hususunda mezhep imamları arasında ittifak vardır."[44]

Bir önceki maddede bahsi geçen ve İmam Şâfiî'nin rivayet ettiği şu hadiste cumanın kölelere farz olmadığı anlaşılmaktadır: Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: "*Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın."*[45] Bu hadise istinaden İmam Şâfiî, kölelere cumanın farz olmadığını ancak kendilerine izin verildiği takdirde cumaya gitmelerini tercih ettiğini belirtmektedir.[46]

---

[40] Bakara, 2/197.
[41] Ra'd, 13/19.
[42] Hamdi Döndüren, "Akıl", **DİA**. TDV. Yayınları, İstanbul 1993, c.2, s.247.
[43] Ali Bardakoğlu, "Buluğ", **DİA**. TDV. Yayınları, İstanbul 1992, c.6, s.413.
[44] eş-Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatib**, Muğni'l-Muhtâc İlâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhac,** Daru'l Kutbu'l-İlmiyye, byy. 1994. c.1, s.537.
[45] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374; Şâfiî, **el Müsned,** c.1, s.130; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.328; el-Beyhakî, **es-Sünenü'l- Kübrâ**, c.3, s.246; Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)
[46] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.376.

1.2.1.4. Erkek Olmak

İmam Şâfiî cuma namazının kimlere farz olduğu hakkında, "*Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın*"[47] hadisini zikrettikten sonra "cuma namazı kadınlara farz değildir" açıklamasında bulunmuştur.[48]

Sabri Hizmetli *Cuma Namazı Kadınlara Farzdır* adlı eserinde; cumanın kadınlara farz olduğunu, böyle önemli bir gün ve ibadetten mümin kadınların yararlanmalarının en tabi haklarından biri olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu hakkı Allah'ın (c.c) cuma namazını emreden ayetle bildirdiğini, bundan dolayı cuma namazının kadın erkek müminlerin hepsine farziyetini dile getirmiştir.[49] Hizmetli, bu görüşünü, cuma davetinde nidanın genel olduğu ve sadece erkeklere has olmadığı deliline dayandırmaktadır. Bununla beraber fakihlerin, kadınlara cuma namazının farz olmadığı yönündeki içtihatlarının illeti olan; kadının, erkek toplulukları arasına çıkmasında bir takım güçlükler, hem de fitnenin meydana çıkması konusunda bu illetin günümüz koşullarında geçerliliğinin kalmadığını savunmuş ve bu sebepten cuma namazının kadınlara da farz olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca hakkında nass olmayan bir konuda böyle toplumsal bir illetten hareketle kadınların Cuma namazından mahrum bırakılamayacağını savunmuştur. Hizmetli, cumanın kadınlara farz olmadığını belirtenlerin gerekçelerini cumanın kadınlara farz olduğunu temellendirmede kullanmaktadır. Bu konuda rivayet edilen "*cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın*" [50] hadisi konusunda ise sadece İbrahim Canan'ın değerlendirmesi üzerinden bu hadise itibar edilemeyeceğini belirtmekle yetinmiştir. Ayrıca İmam Nevevî'nin bu hadis hakkında, "*Mürsel bir hadistir ama*

---

[47] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374; Şâfiî, el Müsned, c.1, s.130; el-Beyhakî, Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr, c.4, s.328;el-Beyhakî, **es-Sünenü'l- Kübrâ**, c.3, s.246; Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)

[48] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374.

[49] Sabri Hizmetli, **Cuma Namazı Kadınlara da Farzdır**, Yeni Çizgi yayınları, Ankara 1996, s.191.

[50] Ebû Davud, 2,Salat, 208-209 (132); Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374; Şâfiî, **el Müsned**, c.1, s.130; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr,** c.4, s.328; el-Beyhakî, **es-Sünenü'l- Kübrâ**, c.3, s.246.

Şeyhayn'in rivayet şartlarına uygundur." yorumundan hareketle bu hadisin Buhârî'de niçin yer almadığını sormuş ve bunu hadisin zayıflığına bir delil olarak görmüştür. Fakat Buhârî'nin bütün sahih hadisleri rivayet etmek gibi bir iddiasının olmadığı ortadadır.

1.2.1.5. Sağlıklı Olmak

İmam Şâfiî doğrudan konumuzla ile ilgili herhangi bir hadis rivayet etmemiştir. Ancak İmam Şâfiî *el-Ümm* adlı eserde özür ile ilgili şu bilgileri zikretmiştir: "*Özür, cumada bulunmaya gücü yetmeyecek derecedeki hastalıktır. Cumaya gittiğinde hastalığı artacak, taşıyamayacağı bir zorluğa ulaşacak, yönetim tarafından hapsedilecek (engellenecek) ya da hastaya bakıcılık yapan eş, dost ve akraba gibi kişiler bu durumlarda cumaya gelmeyebilir.*"[51]

İmam Şîrâzî de Ebû Davut'ta geçen şu hadis ile bu duruma işaret etmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Özrü olmaksızın kim ezanı işitir de icabet etmezse onun namazı yoktur." Sahabelerin özür ne demektir? diye sorması üzerine Hz. Resûlullah (s.a.v), "Korku veya hastalık" buyurmuşlardır.*[52]

İmam Şirbinî, konumuzla ilgili, Ebû Davut'ta geçen, anlamca yukarıdaki hadisle aynı olan şu hadise yer vermektedir: "*Köle, kadın, çocuk ve hasta dışındaki bütün Müslümanlara Cuma (namazı) kılmaları farz-ı ayındır*."[53]

1.2.1.6. Mukim Olmak (Cuma Kılınan Yerde İkamet Etmek)

İmam Şâfiî bir beldede mukim olan kişiye Cuma namazının vacip olduğunu belirtmiştir. Şâfiî sefere çıkmak isteyen kişinin cuma günü fecirden sonra sefere çıkmayı tercih etmediğini, sefere çıkacaksa bunu fecirden önce yapması gerektiğini ifade etmiştir. İmam Şâfiî'ye göre seferî kalmanın hükmü kişinin gittiği yerde dört günden az kalmasıdır. Bu süreden fazla kalan kişiler

[51] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374.
[52] Ebû Davud, 2, Salat, 46 (83); Nevevî, **el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb**, c.4, s.355.
[53] Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132); eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc İlâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhac,** c.1, s.537.

seferi değil, mukim olarak sayıldığından cuma namazı kılması kendisine farzdır.[54] İmam Şâfiî bu konuyla ilgili şu mevkûf hadisi rivayet eder: *"Hz. Ömer, yolculuğa çıkmaya hazırlanan bir adam gördü. Adam şöyle diyordu: "Cuma günü olmasaydı bugün sefere çıkacaktım" Hz. Ömer ona şöyle dedi: "Sefere çık! Cuma sefere engel değildir."*[55] Buna göre yolculuğa çıkan kişiye cuma namazı farz olmamaktadır. Çünkü yolcu olan kişiye cuma farz olsaydı Hz. Ömer cuma günü yola çıkmak isteyen kişiye "sefere çık" demezdi.

Şâfiî âlimlerinden Cüveynî (ö. 478/1085) ise yolcu olan kişiye cuma namazının farz olmadığını göstermek için şu hadisi nakleder: İbn Abbâs (r.a.) şöyle dedi: "*Resûlullah (s.a.v.), Abdullah b. Revâha'yı bir müfreze başında komutan olarak cuma günü göndermişti. Askerler sabahleyin yola çıktılar. Abdullah b. Revâha ise geri kalır. "Resûlullah (s.a.v.) ile beraber cumayı kılar ve arkadan size yetişirim" dedi. Namazdan sonra Resûlullah (s.a.v.) onu gördü ve "Sabah erkenden arkadaşlarınla beraber niçin çıkmadın?" dedi. Bunun üzerine dedi ki: "Sizinle beraber namaz kılayım sonra arkalarından yetişirim istedim. Böyle deyince Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Yeryüzü dolusu para harcasan bile onlarla beraber erken çıkmak kadar değer ve kıymet elde edemezsin."*[56]

1.2.1.7. Mazeret Sahibi Olmamak

Cuma namazı kılmanın vücûb şartlarından biri de herhangi bir özre veya engele sahip olmamaktır. Bazı mazeretler, cuma namazına gitme yükümlülüğünü ortadan kaldırır. Aşağıda sayılacak olan geçerli mazeretlerden birine ya da bir kaçına sahip olanlara cuma namazı kılmak farz değildir:[57]

---

[54] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.375.

[55] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.376; Şâfiî, **el-Müsned**, c.1, s.150; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.328; es-San'ânî, Abdurrezzak b. Hemmam, , **el-Musannef**, Thk. Habibullah el-A'zamî, Mektebet'ul-İslâmî, Beyrut 1403, c.3, s.250.

[56] Tirmizî, 4, Cumua, 28 (I-137,138); el-Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf, **Nihâyetü'l-Matleb fî Dirâyeti'l-Mezheb,** thk. Abdulaziz Mahmut ed-dib, Daru-l Minhac, Beyrut 2004, c.2, s.526.

[57] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.374.

İmam Şâfiî cuma namazına gitmemeyi caiz kılan şu özürlere yer vermektedir:

1- Mala veya cana zarar gelme korkusu

2- Sultanın kendisini haksız yere hapsetme korkusu

3- Camiye gidildiğinde hastalığının artması endişesi

4- Camiye gitmesi durumunda hasta bakıcının hastasının zarar görmesi endişesi.[58]

İmam Şâfiî *el-Ümm*'de konu hakkında sahabe dönemindeki şu olayı nakleder: *"İbn Ömer cuma için banyo yaparken, Said bin Zeyd ölmek üzeredir ve onun yanına çağırılır o da cumayı terk eder ve yanına gider."*[59]

İmam Şîrâzî ise konu hakkında İbn Abbas'tan rivayet edilen şu merfû hadisi nakleder: Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Özrü olmaksızın kim ezanı işitir de icabet etmezse onun namazı yoktur." Sâhabîlerin "Özür nedir?" diye sorması üzerine Hz. Peygamber: (s.a.v) "Korku veya hastalık," diye buyurmuşlardır.*[60]

1.2.1.8. Cuma Namazının Şehrin Veya Köyün Hududu Dâhilinde Kılınması

Şâfiî mezhebine göre cuma namazı kılınacak yerin insanların devamlı oturdukları yerler olması ve şehir veya köy sınırlarının içinde olması gerekir. Çölde veya çadırda yaşayan göçebelerin sayıları ne kadar çok olursa olsun o bölgelerin yerleşim birimi olmamasından dolayı orada Cuma namazı kılınmaz. [61]

---

[58] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.375.
[59] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.375; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.328; el-Beyhakî, **es-Sünenü'l- Kübrâ**, c.3, s.263; es-San'ânî, , **el-Musannef**, c.3, s.239.
[60] Ebû Davud, 2, Salat, 46 (83); Nevevî, **el- Mecmu',** c.4, s.355.
[61] eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**", c.1, s.205

İmam Şâfiî *"Ey iman edenler! Cuma günü Namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ın zikrine gidin ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız elbette bu sizin için daha hayırlıdır."*[62] Ayetinin delaletinden halkı Cuma namazı kılan bir yerde ya da buraya yakın bulunanlara Cuma namazı ezanını duyan herkese farz olduğunu belirtmiştir. Şâfiî'ye göre ezanı duymasa da bir şehirde bulunan herkese Cuma namazı farzdır. Çünkü Cuma namazının farz olmasının şartı gerekli sayının bulunması ve Cuma kılınacak yerin şehir olmasıdır. Bu durumda şehirde bulunan insanlardan hiç biri diğerinden farklı olmadığından özürlü olanlar hariç Cuma namazı herkese farzdır.[63] Çünkü İmam Şâfiî, *"Saîd b. Zeyd ve Ebu Hureyre'nin altı mil uzaklıkta bir yerde olmalarına rağmen Cuma namazına katıldıklarını belirtmektedir."*[64] Aynı şekilde *"Ömer b. As'ın Taif'e iki mil uzaklıktaki bir mesafede bulunmasına rağmen Cuma namazına katıldığı ve cumaya çağırdığı rivayet edilmiştir."*[65]

Şâfiî ayette geçen *"ezanı işittiğinizde"* kaydının ancak ezanı okuyan kişinin sesinin yüksek ve işitilebilir olması ve ortamın sakin olduğu durumlarda itibara alınacağını belirtmiştir.[66] İmam Şâfiî, bu konuda maktu olan şu hadisi nakletmektedir. Saîd b. Müseyyeb dedi ki: *"Cuma namazı ezanı işiten herkese farzdır."*[67] Çarşısı olan merkezi bir köyün etrafında bulunun köylerde ikamet eden kişiler ile iki mil uzaklıktaki yerde ikamet eden kişilere cuma namazı kılmaları farzdır.[68]

---

[62] Cuma, 62/9.
[63] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.381.
[64] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.382; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.314; el-Beyhakî, **es-Sünenü'l- Kübrâ**, c.3, s.249.
[65] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.382; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr,** c.4, s.314; el-Beyhakî, **es-Sünenü'l- Kübrâ**, c.3, s.249.
[66] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.382.
[67] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.382; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr,** c.4, s.314; el-Beyhakî, **es-Sünenü'l- Kübrâ**, c.3, s.249.
[68] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.382.

1.2.2. SIHHAT ŞARTLARI

Cuma namazının farz olabilmesi için gerekli olan şartlardan bir tanesi de sıhhat şartlarıdır. Bu şartlar da şunlardır:

1. Cuma namazının vakti.[69]

2. Cuma namazının sıhhati için gerekli olan sayı.[70]

3. Cumanın ifasının tek mekân/mescit şartı.[71]

4. İki hutbenin okunması.[72]

1.2.2.1. Cuma Namazının Vakti

Namazın içindeki şartlardan biri olan vakit şartı, diğer namazlarda olduğu gibi cuma namazı için de geçerlidir. İmam Şâfiî'ye göre cuma namazının vakti, güneş zeval vaktini geçtikten sonra başlar öğle namazının son vaktine kadar devam eder. Eğer bu vakit içerisinde cuma namazı kılınmazsa, onun yerine öğle namazını dört rekât olarak kılar.[73] İmam Şâfiî bu konu hakkında şu hadisleri nakleder:

"Resûlullah (s.a.v) cuma namazını güneş bir zira' ya da ona yakın (bir şekilde) meyledince kılardı."[74]

"Muaz b. Cebel(r.a), Mekke halkı Cuma namazı kılarken Mekke'ye geldi bu sırada gölge daha hicirdeydi.[75] *Muaz b.Cebel onlara: Gölge kapıya gelinceye*

---

[69] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.386.
[70] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.378.
[71] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.384.
[72] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.406; el-Cüveynî, **Nihâyetü'l- Matleb fî Dirâyeti'l-Mezheb,** s.536.
[73] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.388.
[74] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.387; Buhârî, 11 Cumua,16 (I-287); el-Beyhaki, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.334; Şâfiî, **el-Müsned**, c.1, s.136.
[75] Hicr: Kâbe ile hatim denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve altınoluğun altına rastlayan yerdir. (Fuat Günel,"Hicr", **DİA**, TDV. Yayınları, İstanbul 1998, c.17, s.455.)

kadar Cuma namazı kılmayın dedi."[76] İmam Şâfiî, Muaz b. Cebel'in burada zeval vaktini kastettiğini belirtmiştir.

1.2.2.2. Cuma Namazının Sıhhati İçin Gerekli Olan Sayı

İmam Şâfiî cuma namazının farz olduktan sonra herhangi bir yer ve sayıya bağlı kalmadan herkese farz olma ihtimali olduğunu belirtmiştir. Ancak yerleşim alanı dışında yaşayanlara cuma namazının farz olduğuna dair herhangi bir görüş duymadığını belirterek, bir anlamda bu konuda bir icma'ın olduğunu ima etmektedir. Aynı şekilde cuma namazının kılınacağı sayı ile ilgili olarak da, kırk kişiden az bir sayıyla kılınabileceğine dair herhangi bir rivayet duymadığını belirtmiştir. İmam Şâfiî birçok ashabın, "*Cuma namazı, sayısı kırka ulaşan ve köy halkı olan, yerleşim yerindekilere farzdır"*[77] dediklerini işittiğini naklederek kendisinin de bu görüşte olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde hüküm çıkarmanın en zayıf yol olduğuna işaret etmiş ancak, bu görüşün aksine bir görüşte bulunmayı gerektirecek bir haberin olmadığını belirtmiştir. İmam Şâfiî burada belirttiği ashabın kelimesinden kimi kastettiğine dair herhangi bir bilgiye yer vermemektedir.[78]

İmam Şâfiî konu ile ilgili şu hadisleri rivayet eder: *"Ehl-i hadis'in kaynağını tespit edemediği bir hadiste rivayet edilir ki, Peygamber (s.a.v) Medine'ye vardığında, 40 erkek kişi ile Cuma namazını kıldı.*"[79]

"İçinde kırk kişi bulunan her köye Cuma namazı farzdır."[80]

İmam Şâfiî: "*Süleyman b. Musa'dan bize haber verdi, Ömer b. Abdülaziz Şam ile Mekke arasında ikamet eden Ehlü'l- miyâh'a(Su Ehline): kırk adama ulaştığınız zaman cumayı kılınız diye yazı göndermiştir*."[81]

---

[76] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.387; Şâfiî, **el-Müsned**, c.1, s.136; es-San'ânî, , **el-Musannef**, c.3, s.175; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.334.
[77] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.378.
[78] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.378.
[79] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.378; el-Beyhakî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.316.
[80] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.378.

Orhan Canpolat cuma namazının tek başına kılınamayacağını, cuma namazının kılınabilmesi için bir cemaatin olması gerektiğini belirtmiştir. Bu cemaatin kaç kişiden oluşmasının önemli olmadığını ve mezheplerin cemaat sayısı ile ilgili belirtikleri görüşlerin sahih hadislerde yer almadığını ifade etmektedir. Bu görüşünü temellendirmek içinde cuma namazının kaç kişi ile kılınması ile ilgili rivayetleri hadis ilmi açısından değerlendirmektedir. Ancak konunun fıkhi yönüne hiç girmeden bu konuda Malikilerin belli bir cemaatin olmasının yeterli olduğu görüşünü benimsediğini ifade etmektedir. Ancak Şâfiî mezhebinin 40 kişilik sayısı için delillendirmede bulunduğu hadisin hadisçiler tarafından hasen olduğunu belirtmesine rağmen kendisine göre bir değerlendirmeden hareketle bu hadisi görmezden gelmiştir. Ona göre bu hadisin hasen olarak kabul edilmesinin sebebi Şâfiî mezhebinin görüşünü temellendirdiği içindir. Hadisçilerin hasen olarak gördüğü bu rivayeti böyle basit bir sebepten yok saymak sağlıklı bir değerlendirme değildir.[82]

1.2.2.3. Cumanın İfası için Tek Mekân /Mescit Şartı

Cuma namazı Hz. Peygamber (s.a.v), raşit halifeler ve tâbiîn devrinde Medine'nin en büyük camisi olan Mescid-i Nebevi de kılınıyordu. Diğer vakit namazlar ise Medine'de bulunan mescitlerde kılınıyordu.

İmam Şâfiî'ye göre halkı ve çalışanları ne kadar çok olursa olsun cuma namazı sadece şehrin en büyük camisinde kılınabilir. Şehirde birden fazla büyük cami bulunsa bile sadece bir camide cuma namazı kılınmalıdır. Birden fazla camide cuma kılınması durumunda cuma namazını ilk kılan camii cemaatinin Cuma namazı geçerli olup geri kalanların cuması geçersiz olduğundan öğle namazlarını iade etmeleri gerekmektedir. Hangi camide daha önce cuma

[81] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.379; el-Beyhaki, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.321.
[82] Orhan Canpolat, **"**Cuma Namazında Cemaat Sayısı İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi," Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Nisan-2017, cilt:9, Sayı:1(17), s.182.

namazının kılındığı belli değilse bu durumda hepsinin cuma namazı geçersiz olup öğle namazlarını iade etmeleri gerekmektedir.[83]

İmam Şâfiî bu konu ile ilgili herhangi bir ayet, hadis ve habere yer vermemiş sadece kendi içtihadını dile getirmiştir. İmam Şâfiî'nin bu içtihadı hangi delillere dayandırdığını ifade etmediğinden bu konuda herhangi bir değerlendirmede bulunmak mümkün değildir.

1.2.2.4. İki Hutbenin Okunması

Sözlükte *"bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma"* anlamına gelen hutbe, dini literatürde başta cuma ve bayram namazları olmak üzere belirli ibadetlerin icrası esnasında irad edilen, vaaz veya konuşmayı ifade eder. Hutbe kelimesi Kur'an'ı Kerim'de geçmemekle birlikte, hem sözlük hem terim anlamıyla birçok hadiste yer almış, Hz. Peygamber'in (s.a.v) hutbelerinden çeşitli örnekler zamanımıza ulaşmıştır.[84]

İmam Şâfiî cuma hutbesi ile ilgili *"Onlar bir ticaret veya bir oyun yada eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar."*[85] Ayetindeki "kaimen" kelimesi ile Cuma hutbesinin kastedildiğini ve bunun aksini iddia eden başka bir görüş bilmediğini ifade etmektedir. Ardından ayetin nüzul sebebini belirten şu rivayete yer vermektedir. "*Peygamber (s.a.v) Cuma günü hutbe okuyordu. Benu Süleym Kabilesi'nin at, deve, koyun ve yağlarını sattıkları Batha adında bir çarşıları vardı. Peygamber (s.a.v.) hutbede iken Süleym Kabilesi buradaki çarşıya gelince, insanlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanından ayrılıp çarşıdaki ticarete yöneldiler. Aynı şekilde ensardan biri evlendiğinde def çalarak oynadıkları oyunları vardı. Bundan dolayı Allah (c.c) onları kınamak için bu ayeti indirmiştir.*[86]

---

[83] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.384.
[84] Mustafa Baktır, "Hutbe", **DİA** TDV. Yayınları İstanbul, 1993, c.18, s.425.
[85] Cum'a, 62/11.
[86] Şâfiî, **el-Ümm**,c.1, s.405.

İmam Şâfiî konu ile ilgili şu hadisleri delil getirmiştir. Cabir b. Abdullah (r.a) şöyle buyurdu*: "Nebi, Cuma günü ayakta iki hutbe okur iki hutbe arasını bir oturuş ile ayırırdı."*[87] İmam Şâfiî aynı şekilde Ebu Hureyre (r.a)'den rivayetle:*"Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in bu şekilde hutbe okuduklarını ancak Hz. Muaviye'nin birinci hutbeyi otururak okurken ikinci hutbeyi ise ayakta okuduğunu belirtmektedir."* Şâfiî'ye göre sadece bir hutbe okuyup, cuma namazı kıldıran imamın namazı geçerli değildir. Bu sebeple iki hutbe okuyarak namazı tekrarlaması gerekmektedir.[88]

[87] Şâfiî, **el-Ümm**,c.1, s.406; Şâfiî, **el Müsned**, c.1, s.65; Buhârî, 11, Cumua, 27 (I-291); Müslim, 7, Cumua, 10 (I-383); el-Beyhaki, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, c.4, s.35.
[88] Şâfiî, **el-Ümm**,c.1, s.407.

1.3. DEĞERLENDİRME

Tezimizin ikinci bölümünde İmam Şâfiî'nin cumanın sıhhat ve vücûb şartları ile ilgili amel ettiği rivayetlere yer verdik. Şâfiî'nin rivayetlerini değerlendirmeye geçmeden önce konunun daha sağlıklı değerlendirilmesi açısından Şâfiî mezhebine göre Cuma namazını sıhhat ve vücûb şartlarına yer verilecektir.

Şâfiî Mezhebine Göre Cuma Namazının Vücûb Şartları

a. Müslüman olmak,

b. Erkek olmak,

c. Hür olmak,

d. Sağlıklı olmak,

e. Mukim olmak.

f. Teklif*;* Akıl ve baliğ olmak

g. Cuma namazının şehrin veya köyün hududu dâhilinde kılınması [89]

Şâfiî Mezhebine Göre Cuma Namazının Sıhhat Şartları

a. Öğle namazının vakti

b. Cuma namazı şehrin veya köyün hududu dahilinde kılınması

c. Cumanın ifasının tek mekan/mescit şartı

d. Cemaat

e. Cuma namazının sıhhati için gerekli olan sayı

[89] Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, c.1, s.205.

f. İki hutbenin okunması.[90]

İmam Şâfiî'ye göre Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartlarını incelediğimizde onun *el-Ümm* adlı eserinde ; *"mazeret sahibi olmamak"*, *"sağlıklı olmak"*, *"mukim olmak"* ve *"cuma namazının şehrin veya köyün hududu dâhilinde kılınması"* ile ilgili mevkuf ve maktu hadislerle amel etmesi dikkat çekicidir. Sıhhat şartları konusunda da *"cumanın ifasının tek mekân/mescit şartı"* ile ilgili herhangi bir ayet, hadis ve habere yer vermediği görülmüştür. Hadis rivayet edilmeyen konular ile mevkuf hadis rivayet edilen konularda, daha sonra gelen Şâfiî mezhebinin âlimleri bu hadis eksikliğini, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere diğer hadis kitaplarından delil getirerek kapatmaya çalışmışlardır. Örneğin Şâfiî mezhebinin önemli âlimlerinden İmam Nevevî *el-Mecmu'* adlı eserinde cumanın vücûb şartlarından mukim olmakla ilgili konuda Ebû Davud'un şu hadisini delil getirmektedir: "*Kadın, misafir, hasta ve kölelerin dışında Allah'a ve ahiret gününe inanan herkese Cuma namazı farzdır*."[91] İmam Nevevî aynı eserinde cumanın vücûb şartlarından mazeret sahibi olmamak ile ilgili İbn Mâce'nin şu hadisini delil getirmektedir: *"Özrü olmaksızın kim ezanı işitir de icabet etmezse onun namazı yoktur." Sahabelerin özür nedir? Diye sorması üzerine Hz. Peygamber: (s.a.v) "korku veya hastalık" buyurmuşlardır.*[92]

İmam Şâfiî gibi büyük bir fakih'in yukarıdaki şartlar ile ilgili hadis rivayet etmemesi önemli bir konudur. Şâfiî mezhebinde *el-Hâvi'l-Kebir*, *el-Mühezzeb* ve *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb* gibi ilk dönem fıkıh kitaplarında yaptığımız incelemeler sonucu İmam Şâfiî'nin bu konularda neden hadis rivayet etmediğinin sebeplerine ulaşılamamıştır.

[90] Cüveynî, **Nihâyetü'l- Matleb fî Dirâyeti'l-Mezheb,** s.536.
[91] Ebû Davud, 2, Salât,208-209 (132); en- Nevevî, **el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb**, c.4, s.350.
[92] İbn Mâce, Mesâcid, 38/17 (I-435); en-Nevevî, **el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb** , c.4,s.355.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜTUB-İ SİTTE'DE YER ALAN CUMA NAMAZININ VÜCÛB VE SIHHAT ŞARTLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

2.1. KÜTUB-İ SİTTE'DE YER ALAN CUMA NAMAZININ VÜCÛB VE SIHHAT ŞARTLARI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Çalışmamızın bu bölümünde, İmam Şafii'nin Cuma namazının sıhhat ve vücûb şartları ile ilgili amel ettiği rivayetler ile *Kütüb-i Sitte'*de yer alan Cuma namazının sıhhat ve vücûb şartları ile ilgili rivayetler karşılaştırılacağından sağlıklı bir değerlendirmenin yapılabilmesi için öncelikle *Kütüb-i Sitte'*de yer alan Cuma namazının sıhhat ve vücûb şartları ile ilgili rivayetlere yer verilecektir. Daha sonra İmam Şafiî'nin bu konuda amel ettiği rivayetler ile *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin eserlerinde yer verdikleri rivayetler tablolar halinde karşılaştırılacaktır. Bu rivayetlere geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması açısından, hadis külliyatının en önemli temel eserleri olan *Kütüb-i Sitte* eserleri hakkında kısa bilgiler verilecektir.

İlahi dinlerin kutsal metinlerinde ibadet olarak kabul edilen bazı dini ritüellerin yerine getirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Müslüman olan kişilerin de yerine getirmesi gereken ibadetlerden biri cuma namazıdır. Bu ibadet farz kılındığı ilk günden içinde bulunduğumuz döneme kadar kesintisiz bir şekilde Müslümanlar tarafından ifa edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de cuma namazının Müslümanlara farz kılındığı açık bir şekilde belirtilirken, Cuma namazının kılınmasıyla ile ilgili hükümlere yer verilmemiştir. Bu manada Kur'an'ın nasıl anlaşılması gerektiği noktasında Hz. Peygamber'in sünneti karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir çok konuyu dizayn eden Hz. Peygamber'in sünneti, Cuma namazının mahiyeti konusunda da aktif bir rol almıştır. Hz. Peygamber bu namazın nasıl kılınacağı konusunu, sadece sözleriyle değil bizzat fiilleriyle açıklığa kavuşturmuştur.. Müslümanlar Peygamber (s.a.v)'in hadis mirasını kitaplarda topladılar. Daha sonra toplanan ve derlenen bu hadislerin sistemli birer kitap haline getirilmesi ve böylece aranan hadisleri kolayca bulmaya imkân verecek usullerin geliştirilmesi yönündeki

çalışmalar ağırlık kazanmıştır. III. Yüzyılda bu çalışmanın en güzel örnekleri olan Kütüb-i Sitte eserleri ortaya çıkmıştır.

Kütüb-i Sitte hadislerin büyük bir kısmını ve genellikle güvenilir olanlarını ihtiva eden altı hadis kitabının adıdır. Zehebî, "VIII. (XIV) yüzyılda hadis kitapları olarak bu eserlere İslam'ın altı kitabı demiştir.[93] Bir rivayetin Kütüb-i Sitte'de bulunduğunu ifade etmek için "revâhü'l-cemâa", Buhârî ile Müslim dışındaki dört eserde yer aldığını göstermek için de "revâhü'l-erbaa" ifadeleri kullanılmıştır. Hepsi de konularına göre tasnif edilen bu eserlerin müelliflerin hadis bilgisi ve râvilerde aradıkları şartlar değişik olduğundan eserleri de sahihlik ve zayıflık bakımından farklı derecelerde kabul edilmiştir. İçinde bulunan hadislerin diğer hadis kitaplarına göre daha güvenilir kabul edilmesi hasebiyle es-Sıhahu's-Sitte diyenler olmuştur. Kütüb-i Sitte'de yer alan eserlerden iki tanesi Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserleridir. Buhârî ile Müslim *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserlerine sadece sahih derecesinde olan hadisleri aldıkları ve bu konuda çok titiz davrandıkları için İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu en güvenilir hadis kitapları kabul ettikleri bu iki esere Sahîhayn adını vermişlerdir.[94] el-Mizzî de (ö.742/1341) Kütüb-i Sitte'nin özeliklerini sayarken şöyle demektedir: "Allah sünnet konusunda hadis hafızlarını ve uzman âlimleri muvaffak kıldı. Onlar sünneti aşırıların tahrifinden, bâtılla uğraşanların intihalinden ve cahillerin te'vilinden korudu. Onun korunmasını isteyerek ve kaybolmasından endişe ederek hadis tasnifini çeşitlendirdiler. Onları pek çok dallara ayırdılar. Hem avam ve hem okumuş insanlar nezdinde yeri çok üstün olan şu eserleri meydana getirdiler: Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh'i*, Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh'i*, Tirmizi'nin *el-Camii*, Ebû Davud'un *es-Süneni*, Nesâî'nin *es-Süneni* ve İbn Mâce'nin *es-Sünenidir*. Kütüb-i Sitte'nin her biri için ehline malum olan bir üstünlüğü vardır. Bu kitaplar insanlar arasında meşhur olmuş ve İslam beldelerine yayılmıştır."[95]

---

[93] ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, **el-Muğnî fî-d-Du'afâ**, byy. t.s, c.1, s.5.
[94] M.Yaşar Kandemir, Kütüb-i Sitte**, DİA**. İstanbul 1993, c.27, s.6.
[95] el-Mizzî, Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahman, **Tehzîbu'l-Kemâl**, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf,

Örneğin İmam Buhârî eserini 600.000 hadis içerisinden seçerek meydana getirmiştir. Yazdığı her hadisin, muttasıl senetle gelen, güvenilir (adil) ve zaptı yeterli râviler tarafından aktarılmış olan bir hadis olmasını esas almıştır. İmam Buhârî, Kura'n-ı Kerim'den sonra en güvenilir kaynak olarak Müslümanlar arasında meşhur olan eserini tam 16 yılda yazmıştır."[96] Buhârî bu konuda şöyle demektedir: *"Bu hadisleri 100'den fazla âlimden yazdım. İsnadı olmayan bir hadisi eserime almadım*.[97]

2.1.1. BUHÂRÎ RİVAYETLERİ

2.1.1.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler

"حدثنا أبو اليمان، قال: أخبرنا شعيب، قال: حدثنا أبو الزناد، أن عبد الرحمن بن هرمز الأعرج، مولى ربيعة بن الحارث، حدثه: أنه سمع أبا هريرة رضي الله عنه، أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: نحن الآخرون السابقون يوم القيامة، بيد أنهم أوتوا الكتاب من قبلنا، ثم هذا يومهم الذي فرض عليهم، فاختلفوا فيه، فهدانا الله، فالناس لنا فيه تبع اليهود غدا، والنصارى بعد غد"

Ebû Hureyre (r.a) Resûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Bizler hem en son gelenler olmamıza hem de bizim dışımızdaki ümmetlere bizden daha önce kitap verilmesine rağmen kıyamet gününde herkesin önünde olacağız. Aslında şu içinde bulunduğumuz Cuma gününü Allah onlara farz kılmıştır.(Onlar için kutsal gün olarak belirlemişti), fakat onlar bu konuda görüş ayrılığına düştüler. Cenab-ı Hakk bizlere bu günü (mübarek gün olarak) lütfetti. Dolayısıyla diğer ümmetler (kendileri için kutsal olan gün itibariyle) bize tabidirler. Şöyle ki; Yahudilerin (kutsal günü olan Cumartesi) yarındır, Hıristiyanların (kutsal günü

Müessesetu'r Risâle, Beyrut 1980, c.1, s.147.

[96] Muhammed Ebû Zehv, **Hadis ve Hadisçiler,** (trc: Selman Başaran, M. Ali Sönmez), Ensar Yayınları, İstanbul 2007, s. 399.

[97] en-Nevevî, Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî, **Tehzîbu'l-Esmâve'l-Luğâti,** Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut Trs. c.1, s.73.

olan Pazar ise) yarından sonraki olan gündür.”[98]

2.1.1.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler

2.1.1.2.1. Vakit İle İlgili Rivayetler

حدثنا سريج بن النعمان، قال: حدثنا فليح بن سليمان، عن عثمان بن عبد الرحمن بن عثمان التيمي، عن أنس بن مالك رضي الله عنه: أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يصلي الجمعة حين تميل الشمس.

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle der: “Peygamber (s.a.v) Cuma namazını, güneş (tam ortadan batıya) yöneldiği zamanda kıldırırdı.”[99]

حدثنا عبدان، قال: أخبرنا عبد الله، قال: أخبرنا حميد، عن أنس بن مالك، قال: كنا نبكر بالجمعة ونقيل بعد الجمعة.

Enes (r.a): “Biz Cuma namazını biraz erken kılıp ve daha sonra (kaylule)[100] *uykusuna yatardık.”*[101]

---

[98] el-Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, **El-Camiu'l-Müsnedu’s-Sahîhu’l-Muhtasar min Ümûri Resûlillah sallallahu aleyhi ve sellem ve Sünenihi ve Eyyâmih**, Matba’tu’s-Selefiyye, Kahire 1400, Cumuâ, 1 (I-280)

[99] Buhârî, 11, Cumua, 16 (I-287)

[100] Kaylule: Öğle ile ikindi arası yapılan uyku. (Zuhayli, Muhammed, **el-Mu’temed fî Fıkhi’ş-Şâfiî**, c.1, s.515.)

[101] Buhârî, 11, Cumua, 16 (I-287)

2.1.1.2.2. Cumanın Kılındığı Yerler İle İlgili Rivayetler

حدثنا محمد بن المثنى، قال: حدثنا أبو عامر العقدي، قال: حدثنا إبراهيم بن طهمان، عن أبي جمرة الضبعي، عن ابن عباس: أنه قال: إن أول جمعة جمعت بعد جمعة في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم، في مسجد عبد القيس بجواثى من البحرين

İbn Abbâs (r.a) şöyle demiştir: "Resûlullah'ın Medine'deki mescidinde kıldırdığı cumadan sonra, Medine hâricinde ilk kılınan cuma namazı Bahreyn'de bulunan Cuvâsâ'da Abdu'1-Kays mescidinde kıldırmıştır."[102]

حدثنا أحمد بن صالح، قال: حدثنا عبد الله بن وهب، قال: أخبرني عمرو بن الحارث، عن عبيد الله بن أبي جعفر: أن محمد بن جعفر بن الزبير، حدثه عن عروة بن الزبير، عن عائشة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم، قالت: كان الناس ينتابون يوم الجمعة من منازلهم والعوالي، فيأتون في الغبار يصيبهم الغبار والعرق، فيخرج منهم العرق، فأتى رسول الله صلى الله عليه وسلم إنسان منهم وهو عندي، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: لو أنكم تطهرتم ليومكم هذا

Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir: "Resûlullah (s.a.v) zamanında insanlar gerek evlerinden gerekse Medine'ye dört mil uzaklıktaki veya daha uzak bölgelerdeki yerleşim birimlerinden nöbet usulüyle Cuma namazına gelirlerdi. Bunlar gelirken üstleri başları toz içinde kalırdı. Terliyken de toz toprak vücutlarına iyice yapışırdı ve vücutlarından ter kokusu yayılırdı. Bir defasında bunlardan biri Resûlullah ' (s.a.v)'in yanına geldi. Ben de oradaydım. Hz.

[102] Buhârî, 11, Cumua, 11 (I-284)

Peygamber (s.a.v) o şahsa şöyle dedi. "Bari bugün için iyice temizlenseniz, ne kadar iyi olur."[103]

2.1.1.2.3. Hutbe İlgili Rivayetler

"حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري، قال: حدثنا خالد بن الحارث، قال: حدثنا عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر رضي الله عنهما، قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم يخطب قائما، ثم يقعد، ثم يقوم كما تفعلون الآن".

İbn-i Ömer (r.a) "Sizin tıpkı bugün yaptığınız gibi Resûlullah (s.a.v) ayakta olduğu halde hutbe irad ederdi. Sonra biraz oturur ve ardından kalkardı."[104]

2.1.2. MÜSLİM RİVAYETLERİ

2.1.2.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler

"حدثنا عمرو الناقد حدثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: نحن الآخرون ونحن السابقون يوم القيامة بيد أن كل أمة أوتيت الكتاب من قبلنا وأوتيناه من بعدهم ثم هذا اليوم الذي كتبه الله علينا هدانا الله له فالناس لنا فيه تبع اليهود غدا والنصارى بعد غد"

Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "Ümmetler içerisinde bizler en son gelenleriz. Lakin kıyamet gününde herkesi geçen de biz olacağız. Şu kadar var ki, her ümmete kitap bizden önce verilmiş, bize ise onlardan sonra verilmiştir. Sonra onlar, Allah'ın bize farz kıldığı bu gün hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Allah ise onunla ilgili bize

[103] Buhârî, 11, Cumua, 14 (I-286)
[104] Buhârî,11, Cumua, 27 (I-291)

bu günün Cuma günü olduğunu belirtti. Dolayısıyla diğer insanlar bugün hakkında bizim arkamızdan gelirler. Yahudilerin yarın (cumartesi günü) ve Hristiyanların ise öbür gün (Pazar günü)dür."[105]

"حدثني الحسن بن علي الحلواني، حدثنا أبو توبة، حدثنا معاوية وهو ابن سلام، عن زيد – يعني أخاه – أنه سمع أبا سلام، قال: حدثني الحكم بن ميناء، أن عبد الله بن عمر، وأبا هريرة حدثاه، أنهما سمعا رسول الله صلى الله عليه وسلم، يقول على أعواد منبره: لينتهين أقوام عن ودعهم الجمعات، أو ليختمن الله على قلوبهم، ثم ليكونن من الغافلين".

Abdullah ibn Ömer (r.a) ile Ebû Hureyre (r.a), Resûlullah (s.a.v)'i minberinin basamakları üzerinde şöyle buyururken işittiklerini bildirmişlerdir: "Birtakım kimseler, ya Cuma namazını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerine mühür vurur, sonra da muhakkak gafillerden olurlar."[106]

2.1.2.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları ile İlgili Rivayetler

2.1.2.2.1. Vakit İle İlgili Rivayetler

"حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم قال أبو بكر حدثنا يحيى بن آدم حدثنا حسن بن عياش عن جعفر بن محمد عن أبيه عن جابر بن عبد الله قال كنا نصلي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم نرجع فنريح نواضحنا قال حسن فقلت لجعفر في أي ساعة تلك قال زوال الشمس"

Câbir b. Abdullah (r.a)'dan rivayet edilmiştir. Biz, Resûlullah (s.a.v) ile

[105] Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, **el-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar Mine's-Suneni bi-nakli'l-'adli 'ani'l-adli an Resûlillahi Sallallahu Aleyhi ve Sellem**, Daru't-Tibe, Riyad 2006, Cumua, 6 (I-381)

[106] Müslim, 7, Cumua, 12 (I-384)

birlikte Cuma namazını kıldıktan sonra dönüp su taşıdığımız develeri dinlendirirdik. (hadisin diğer ravisi) Hasan, Cafer'e derki: Bu hangi saatte oluyordu? O da: "Güneşin tam tepe noktasından batıya doğru meylettiği vakitte" diye cevap verdi.[107]

2.1.2.2.2. Cumanın Kılındığı Yerler İle İlgili Rivayetler

"حدثني هارون بن سعيد الأيلي وأحمد بن عيسى قالا حدثنا بن وهب أخبرني عمرو عن عبيد الله بن أبي جعفر أن محمد بن جعفر حدثه عن عروة بن الزبير عن عائشة أنها قالت كان الناس ينتابون الجمعة من منازلهم من العوالي فيأتون في العباء ويصيبهم الغبار فتخرج منهم الريح فأتى رسول الله صلى الله عليه وسلم إنسان منهم وهو عندي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو أنكم تطهرتم ليومكم هذا"

"وحدثنا محمد بن رمح أخبرنا الليث عن يحيى بن سعيد عن عمرة عن عائشة أنها قالت كان الناس أهل عمل ولم يكن لهم كفاة فكانوا يكون لهم تفل فقيل لهم لو اغتسلتم يوم الجمعة"

Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir: "İnsanlar şehir dışında bulunan yaylalardaki evlerinden nöbetleşerek Cuma namazına gelirlerdi. Aba içinde geldiklerinden üzerlerine toz bulaşırdı. Bu yüzden ter kokarlardı."

"(Bir defasında cuma günü) Resûlullah (s.a.v) yanımdayken ona, bunlardan bir adam geldi. Resûlullah (s.a.v) (onun bu vaziyetini görünce ona): Keşke siz bugün için iyice temizlenmiş olsaydınız (ne iyi olurdu) diye buyurdu."[108]

[107] Müslim, 7, Cumua, 9 (I-382)
[108] Müslim, 7, Cumua, 6 (I-383)

"حدثنا عثمان بن أبي شيبة وإسحاق بن إبراهيم كلاهما عن جرير قال عثمان حدثنا جرير عن حصين بن عبد الرحمن عن سالم بن أبي الجعد عن جابر بن عبد الله أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يخطب قائما يوم الجمعة فجاءت عير من الشام فانفتل الناس إليها حتى لم يبق إلا اثنا عشر رجلا فأنزلت هذه الآية التي في الجمعة ! : وإذا رأوا تجارة أو لهوا انفضوا إليها وتركوك قائما"

Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir: "Peygamber (s.a.v) cuma günü ayakta hutbe verdiği esnada Şam'dan bir kervan geldi. Derken cemaat kervanın geldiğini duyunca Peygamber'i bırakarak kervana doğru yöneldiler. Öyle ki Peygamber'in yanında on iki kişiden başka kimse kalmadı. Bunun üzerine Cuma süresindeki: Onlar bir ticaret ya da eğlence gördükleri zaman ona doğru koşuştular, seni ayakta bıraktılar.[109] Şeklindeki ayet indi."[110]

2.1.2.2.3. Hutbe İle İlgili Rivayetler

"حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري وأبو كامل الجحدري جميعا عن خالد قال أبو كامل حدثنا خالد بن الحارث حدثنا عبيد الله عن نافع عن بن عمر قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يخطب يوم الجمعة قائما ثم يجلس ثم يقوم قال كما يفعلون اليوم"

İbn-i Ömer (r.a) şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v) cuma günü ayakta hutbe okur, sonra oturur, sonra tekrar kalkardı. Aynen sizin bugün yaptığınız gibi."[111]

"حدثنا يحي بن يحي، وحسن بن الربيع، وأبو بكر بن أبي شيبة، قال يحي: أخبرنا، وقال

[109] Cum'a: 62/ 11
[110] Müslim, 7, Cumua, 11 (I-384)
[111] Müslim, 7, Cumua, 10 (I-383)

الآخران:

حدثنا أبو الأحوص، عن سماك، عن جابر بن سمرة، قال: كانت للنبي صلى الله عليه وسلم خطبتان يجلس بينهما يقرأ القرآن، ويذكر الناس"

Câbir b. Semure (r.a): "Peygamber (s.a.v)'in iki hutbesi vardı. Hutbelerin aralarında oturur, Kur'an okur ve cemaate hatırlatma yapardı."[112]

2.1.3. EBÛ DAVUD RİVAYETLERİ

2.1.3.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler

"حدثنا محمد بن يحيى بن فارس حدثنا قبيصة حدثنا سفيان عن محمد بن سعيد - يعنى الطائفى - عن أبى سلمة بن نبيه عن عبد الله بن هارون عن عبد الله بن عمرو عن النبى -صلى الله عليه وسلم- قال: الجمعة على كل من سمع النداء"

Abdullah b. Amr (r.a.), Resûlullah (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Cuma namazı, ezanı duyan herkese farzdır."[113]

"حدثنا عباس بن عبد العظيم حدثنى إسحاق بن منصور حدثنا هريم عن إبراهيم بن محمد بن المنتشر عن قيس بن مسلم عن طارق بن شهاب عن النبى -صلى الله عليه وسلم قال: الجمعة حق واجب على كل مسلم فى جماعة إلا أربعة عبد مملوك أو امرأة أو صبى أو مريض"

Târık b. Şihâb (r.a.) dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Köle, kadın, çocuk ve hasta dışındaki bütün Müslümanlara ce-

[112] Müslim, 7, Cumua,10 (I-383)
[113] Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as, **es-Sünen**, Beytu'l-Efkâri'd-Duveliyye, Umman 1999, Salât, 205-206 (131)

maatle cuma kılmaları farz-ı ayndır.”[114]

"حدثنا مسدد، حدثنا إسماعيل، أخبرني عبد الحميد، صاحب الزيادي، حدثنا عبد الله بن الحارث، ابن عم محمد بن سيرين، أن ابن عباس، قال لمؤذنه في يوم مطير: " إذا قلت: أشهد أن محمدا رسول الله، فلا تقل: حي على الصلاة، قل: صلوا في بيوتكم "، فكأن الناس استنكروا ذلك، فقال: قد فعل ذا من هو خير مني، إن الجمعة عزمة، وإني كرهت أن أخرجكم فتمشون في الطين والمطر"

*Muhammed b. Sirin'in amcasının oğlu Abdullah b. El- Haris' in rivayetine göre; “İbn Abbas (r.a) yağmurlu bir günde müezzinine;(*أشهد أن محمدا رسول الله*) dedikten sonra, (*حي على الصلاة*) deme, (*صلوا في بيوتكم*) “namazınızı evlerinizde kılınız ”demesini istedi. İnsanlar bunu pek beğenmediler. Bunun üzerine İbni Abbas (r.a): “Bunu benden daha hayırlı biri yaptı. Şüphesiz Cuma günü (haydi namaza diye çağrılınca icabet) farzdır. Ben ise sizi meşakkate sokmayı ve yağmurda çamurda yürümenizi istemedim.”*[115]

"حدّثنا قتيبة، حدّثنا جرير، عن أبي جناب، عن مغْراء العبديّ، عن عديّ بن ثابت، عن سعيد بن جبير، عن ابْن عبّاس، قال: قال رسول اللّه صلّى الله عليه وسلم: من سمع المنادي فلم يمنعه من اتّباعه، عذر، قالوا: وما العذر؟، قال: خوف أو مرض، لم تقبل منه الصّلاة الّتي صلّى"

İbn Abbas (r.a) dedi ki: Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Özrü olmaksızın kim ezanı işitir de icabet etmezse onun namazı yoktur.” Sâhabîlerin

114 Ebû Davud, 2,Salat, 208-209 (132)
115 Ebû Davud, 2, Salât, 207-208 (132)

özür nedir? Diye sorması üzerine Hz. Peygamber: (s.a.v) "korku veya hastalık," buyurmuşlardır.[116]

2.1.3.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler

2.1.3.2.1. Vakit İle İlgili Rivayetler

"حدثنا الحسن بن على حدثنا زيد بن الحباب حدثنى فليح بن سليمان حدثنى عثمان بن عبد الرحمن التيمى سمعت أنس بن مالك يقول كان رسول الله –صلى الله عليه وسلم: يصلى الجمعة إذا مالت الشمس"

Enes b. Mâlik (r.a.)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resûlullah (s.a.v) cumayı, güneş batıya meylettiği zaman kılardı."[117]

"حدثنا أحمد بن يونس، حدثنا يعلى بن الحارث، سمعت إياس بن سلمة بن الأكوع، يحدث عن أبيه، قال: كنا نصلي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم الجمعة، ثم ننصرف وليس للحيطان فيء"

İyâs b. Seleme, babası Seleme b. el-Ekvâ'nın şöyle dediğini rivayet eder: "Biz Resûlullah (s.a.v) ile birlikte cumayı kılar ve (henüz) duvarların gölgesi oluşmadan (mescitten) ayrılırdık."[118]

[116] Ebû Davud, 2, Salat, 46 (83)
[117] Ebû Davud, 2, Salât, 218 (134)
[118] Ebû Davud, 2, Salât, 218 (134)

2.1.3.2.2. Cumanın Kılındığı Yerler İle İlgili Rivayetler

"حدثنا أحمد بن صالح، حدثنا ابن وهب، أخبرني عمرو، عن عبيد الله بن أبي جعفر، أن محمد بن جعفر، حدثه عن عروة بن الزبير، عن عائشة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم، أنها قالت: كان الناس ينتابون الجمعة من منازلهم ومن العوالي"

Peygamber (s.a.v)in hanımı Hz. Âişe (r. â) şöyle der: "İnsanlar, evlerinden ve Avâlî'den[119] *nöbetleşe olarak cumaya gelirlerdi."*[120]

"عن ابن عباس قال إن أول جمعة جمعت فى الإسلام بعد جمعة جمعت فى مسجد رسول الله -صلى الله عليه وسلم- بالمدينة لجمعة جمعت بجواثاء قرية من قرى البحرين. قال عثمان قرية من قرى عبد القيس"

İbn-i Abbâs (r.a.)' şöyle der: İslam'da, Medine'de Mescid-i Nebevi de edâ edilen cuma'dan sonra kılınan ilk cuma namazı, Bahreyn'in bir köyünde Cüvâsâ'da kılınan cumadır. Osman b. Ebi Şeybe; "Cüvâsâ, Abdulkays kabilesi köylerindendir" dedi.[121]

"حدثنا قتيبة بن سعيد، حدثنا ابن إدريس، عن محمد بن إسحاق، عن محمد بن أبي أمامة بن سهل، عن أبيه، عن عبد الرحمن بن كعب بن مالك، وكان قائد أبيه بعد ما ذهب بصره، عن أبيه كعب بن مالك، أنه كان إذا سمع النداء يوم الجمعة ترحم لأسعد بن زرارة، فقلت له: إذا سمعت

[119] Avali: Medine'nin doğusunda olup Medine'ye 3 ve ya 4 mil uzaklıkta bulunan yer.(Zuhayli, **"El-Mu'temed Fi-Fıkhış-Şâfiî"**, c.1, s.506.)
[120] Ebû Davud, 2, Salât, 205-206 (131)
[121] Ebû Davud, 2, Salât, 209, 210 (132)

النداء ترحمت لأسعد بن زرارة، قال: " لأنه أول من جمع بنا في هزم النبيت من حرة بني بياضة في نقيع، يقال له: نقيع الخضمات "، قلت: كم أنتم يومئذ، قال: أربعون"

Babası, Ka'b b. Mâlik'in gözleri âmâ olduktan sonra ona rehberlik eden oğlu Abdurrahman b. Ka'b şöyle der:"Ka'b, cuma günü ezanı işitince Es'ad b. Zürâre için dua ederdi. Kendisine: Ezanı işitince Es'ad b. Zurâre'ye (niçin) dua ediyorsun? Diye sordum. Ka'b b. Mâlik dedi ki: Çünkü O (Es'ad b. Zürâre) Nakîu'l-hadamat denilen çukurdaki Beni Beyâda Harrasından Hezmü'n-Nebît denilen mekânda bize ilk defa cuma kıldırandır, diye cevap verdi. O gün kaç kişiydiniz? Dedim. Kırk kişiydik, diye cevapladı."[122]

2.1.3.2.3. Hutbe İle İlgili Rivayetler

"عن جابر بن سمرة أن رسول الله -صلى الله عليه وسلم- كان يخطب قائما ثم يجلس ثم يقوم فيخطب قائما فمن حدثك أنه كان يخطب جالسا فقد كذب فقال فقد والله صليت معه أكثر من ألفى صلاة"

Câbir b. Semure (r.a.)'den rivayet edildiğine göre: "Resûlullah (s.a.v) ayakta hutbe irad eder, sonra oturur, sonra kalkıp yine ayakta hitap ederdi. (Câbir dedi ki:) "Kim sana Resûlullah (s.a.v)'in otururak hutbe irad ettiğini söylerse, yalan söylemiştir. Vallahi, ben Resûlullah (s.a.v) ile birlikte iki bin vakitten fazla namaz kıldım."[123]

[122] Ebû Davud, 2, Salât, 209-210 (132); Hadiste geçen biz 40 kişiydik kaydı Ebû Davud'a göre cuma Namazının vücûb şartlarından değildir. (el-Azîmâbâdî Muhammed Şemsü'l-Hak b.Emir, **Avnü'l-maʿbûd Âlâ şerhi Süneni Ebi Davud, ,** Beytu'l-Efkâri'd-Duveliyye, Amman ts. s.513.)

[123] Ebû Davud, 2, Salât, 220-221 (135)

2.1.4. NESÂÎ RİVAYETLERİ

2.1.4.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler

"أخبرنا سعيد بن عبد الرحمن المخزومي قال حدثنا سفيان عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة وبن طاوس عن أبيه عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : نحن الآخرون السابقون بيد أنهم أوتوا الكتاب من قبلنا وأوتيناه من بعدهم وهذا اليوم الذي كتب الله عز و جل عليهم فاختلفوا فيه فهدانا الله عز و جل له يعني يوم الجمعة فالناس لنا فيه تبع اليهود غدا والنصارى بعد غد"

Ebu Hüreyre (r.a)'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Biz, sonradan gelen ümmet olarak öncekileri geçenlerdeniz. Bizden öncekilere kitap verilmişti bize de verildi. Cuma günü onlara da farz kılınmıştı fakat onlar ayrılığa düştüler. Bu sebeple Allah, cuma gününü bizlere nasip etti. Böylece tüm insanlar bize uymuş oldular. Yani cuma bizim günümüzdür. Ertesi gün (cumartesi) Yahudilerin daha ertesi gün (pazar) de Hıristiyanların kutsal günü olmuştur."[124]

"أخبرنا واصل بن عبد الأعلى قال حدثنا بن فضيل عن أبي مالك الأشجعي عن أبي حازم عن أبي هريرة وعن ربعي بن حراش عن حذيفة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : أضل الله عز و جل عن الجمعة من كان قبلنا فكان لليهود يوم السبت وكان للنصارى يوم الأحد فجاء الله عز و جل بنا فهدانا ليوم الجمعة فجعل الجمعة والسبت والأحد وكذلك هم لنا تبع يوم القيامة ونحن الآخرون من أهل الدنيا والأولون يوم القيامة المقضي لهم قبل الخلائق"

[124] en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmet b. Şuayb b. Âli, **es-Sünenü'l-Kübra**, Mektebetu'l Mea'rif, Riyad ts. Cumua,1 (I-224)

Rib'i b. Hıraş ve Huzeyfe (r.a)'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Aziz ve Celil olan Allah, bizden öncekilere cuma gününü kaybettirdi. Yahudilerin kutsal günleri Cumartesi Hristiyanların ise Pazar günüdür. Allah, bize de uma gününü nasip etti böylelikle cuma, Cumartesi, Pazar günleri mübarek ve kutsal günler oldu. Bu kutsal günlerde bize uyup arkamızdan geldikleri gibi kıyamet gününde de bizi takip edeceklerdir. Bu dünyaya en son gelen ümmet biziz. Ahirette ise hesabı ilk görülecek olan yine bizler olacağız."[125]

"أخبرنا محمد بن معمر قال حدثنا حبان قال حدثنا أبان قال حدثنا يحيى بن أبي كثير عن الحضرمي بن لاحق عن زيد عن أبي سلام عن الحكم بن أبي ميناء أنه سمع بن عباس وبن عمر يحدثان أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال وهو على أعواد منبره : لينتهين أقوام عن ودعهم الجمعات أو ليختمن الله على قلوبهم وليكونن من الغافلين"

İbn Abbas ve İbn Ömer (r.a)'in rivayetine göre, Resûlullah (s.a.v) minberde şöyle buyurdu: "İnsanlar ya cuma namazlarına devam ederler ya da Allah, onların kalplerine mühür vurur ve gafillerden eyler."[126]

"أخبرني محمود بن غيلان قال حدثنا الوليد بن مسلم قال حدثني المفضل بن فضالة عن عياش بن عباس عن بكير بن الأشج عن نافع عن بن عمر عن حفصة زوج النبي صلى الله عليه و سلم أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : رواح الجمعة واجب على كل محتلم"

Resûlullah (s.a.v)'in hanımlarından Hafsa (r.a), Peygamber (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu nakleder: "Akıl baliğ olan herkesin cumaya gitmesi farzdır."[127]

[125] Nesâî, 14, Cumua, 1 (I-224)
[126] Nesâî, 14, Cumua, 2 (I-225)
[127] Nesâî, 14, Cumua, 3 (I-225)

2.1.4.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler

2.1.4.2.1.Vakit İle İlgili Rivayetler

"أخبرنا شعيب بن يوسف، قال: أنبأنا عبد الرحمن، عن يعلى بن الحارث، قال: سمعت إياس بن سلمة بن الأكوع يحدث، عن أبيه، قال: كنا نصلي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم الجمعة ثم نرجع وليس للحيطان فيء يستظل به"

Seleme b. Ekva' (r.a) babasından naklederek şöyle diyor: "Resûlullah (s.a.v) ile birlikte cuma namazını kılıp namazdan döndüğümüz vakitte duvarlar henüz gölgelenecek duruma gelmemiş olurdu."[128]

"أخبرني هارون بن عبد الله قال حدثني يحيى بن آدم قال حدثنا حسن بن عياش قال حدثنا جعفر بن محمد عن أبيه عن جابر بن عبد الله قال : كنا نصلي مع رسول الله صلى الله عليه و سلم الجمعة ثم نرجع فنريح نواضحنا قلت أية ساعة قال زوال الشمس"

Câbir b. Abdullah (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: "Cuma günü, Resûlullah (s.a.s) ile birlikte cuma namazını kıldıktan sonra dönüp hayvanlarımızı otlatmaya götürürdük. Cabir'e: Hangi saatlerde diye sorulunca: "Güneş zevalde iken" diye cevapladı."[129]

2.1.4.2.2. Hutbe İle İlgili Rivayetler

"أخبرنا علي بن حجر، قال: حدثنا شريك، عن سماك، عن جابر بن سمرة، قال: جالست النبي صلى الله عليه وسلم فما رأيته يخطب إلا قائما ويجلس، ثم يقوم فيخطب الخطبة الآخرة"

[128] Nesâî, 14, Cumua, 14 (I-228)
[129] Nesâî, 14, Cumua, 14 (I-228)

Câbir b. Semure (r.a)'den rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.v) ile birlikte bulundum. O'nun hep ayakta hutbe okuduğunu, birinci hutbeden sonra oturup, tekrar ikinci hutbe için ayağa kalktığını gördüm."[130]

" أخبرنا إسمعيل بن مسعود، قال: حدثنا بشر بن المفضل، قال: حدثنا عبيد الله، عن نافع، عن عبد الله، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يخطب الخطبتين وهو قائم، وكان يفصل بينهما بجلوس"

Abdullah (r.a)'tan rivayet edildiğine göre: "Resûlullah (s.a.v) iki hutbeyi de ayakta okurdu ve iki hutbe arasını otururak ayırırdı."[131]

2.1.5.TİRMİZÎ RİVAYETLERİ

2.1.5.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler

"حدثنا علي بن خشرم، قال: أخبرنا عيسى بن يونس، عن محمد بن عمرو، عن عبيدة بن سفيان، عن أبي الجعد يعني الضمري، وكانت له صحبة فيما زعم محمد بن عمرو، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من ترك الجمعة ثلاث مرات تهاونا بها طبع الله على قلبه"

Muhammed b. Amr (r.a), tarafından sahabe olduğu söylenen Ebû Ca'd ed-Demrî'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.v.) Kim özürsüz olarak cumayı üç kere ihmal edip bırakırsa, Allah o kimsenin kalbini mühürler."[132]

---

[130] Nesâî, 14, Cumua, 3 (I-231)
[131] Nesâî, 14, Cumua, 33 (I-232)
[132] Tirmizî, Muhammed b. Îsa, **el-Câmi'u'l-Muhtasaru Mine's-Suneni 'an Rasulillahi Sallallahu 'Aleyhi ve Sellem ve M'erifetu's-Sahihi ve'l-M'elûli ve Mâ' Aleyhi'l-Amel**, Mektebetu'l-Mea'rif, Riyad ts. Cumua, 9 (I-132)

"حدثنا أحمد بن منيع قال: حدثنا أبو معاوية، عن الحجاج، عن الحكم، عن مقسم، عن ابن عباس، بعث النبي صلى الله عليه وسلم عبدالله بن رواحة في سرية فوافق ذلك يوم الجمعة فغدا أصحابه فقال: أتخلف فأصلي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم ألحقهم فلما صلى مع النبي صلى الله عليه وسلم فقال له ما منعك أن تغدو مع أصحابك فقال :أردت أن أصلي معك ثم ألحقهم فقال لو أنفقت ما في الأرض جميعا ما أدركت فصل غدوتهم"

İbn Abbâs (r.a.) şöyle dedi: "*Resûlullah (s.a.v.), Abdullah b. Revâha'yı bir müfreze başında komutan olarak cuma günü göndermişti. Askerler sabahleyin yola çıktılar. Abdullah b. Revâha ise geri kalır Resûlullah (s.a.v.) ile beraber cumayı kılar ve arkadan size yetişirim dedi. Namazdan sonra Resûlullah (s.a.v.) onu gördü ve sabah erkenden arkadaşlarınla beraber niçin çıkmadın? Dedi. Bunun üzerine dedi ki: Sizinle beraber namaz kılayım sonra arkalarından yetişirim istedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Yeryüzü dolusu para harcasan bile onlarla beraber erken çıkmak kadar değer ve kıymet elde edemezsin."*[133]

2.1.5.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler

2.1.5.2.1. Vakit İle İlgili Rivayetler

"حدثنا أحمد بن منيع حدثنا سريج بن النعمان حدثنا فليح بن سليمان عن عثمان بن عبد الرحمن التيمي عن أنس بن مالك : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان يصلي الجمعة حين تميل الشمس"

[133] Tirmizî, 4, Cumua, 28 (I-137,138)

Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v.) güneş batıya meylettiği vakit, cumayı kılardı."[134]

2.1.5.2.2.Cumanın Kılındığı Yerler İle İlgili Rivayetler

"حدثنا عبد بن حميد ومحمد بن مدويه قالا حدثنا الفضل بن دكين حدثنا إسرائيل عن ثوير عن رجل من أهل قباء عن أبيه وكان من أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم قال : أمرنا النبي صلى الله عليه و سلم أن نشهد الجمعة من قباء"

Kubâ'lı Süveyr (r.a.)'in babasından -ki bu kimse Resulûllah (s.a.v.)'in ashabındandı- rivayet ettiğine göre, şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.v.) bize Kubâ'dan cumaya katılmamızı emrederdi."[135]

2.1.5.2.3. Hutbe İle İlgili Rivayetler

"حدثنا حميد بن مسعدة البصري حدثنا خالد بن الحارث حدثنا عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر : أن النبي صلى الله عليه و سلم كان يخطب يوم الجمعة ثم يجلس ثم يقوم فيخطب قالمثل ما تفعلون اليوم"

İbn Ömer (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre, "Resûlullah (s.a.v.) cuma günü hutbe okur sonra oturup, tekrar kalkar ve hutbe okumaya devam ederdi. İbn-i Ömer (r.a): Bugünkü yapıldığı gibi yapardı" dedi. [136]

[134] Tirmizî, 4, Cumua, 9 (I-132)
[135] Tirmizî, 4, Cumua, 8 (I-132)
[136] Tirmizî, 4, Cumua, 11 (I-137)

2.1.6. İBN MÂCE RİVAYETLERİ

2.1.6.1. Cumanın Farziyeti İle İlgili Rivayetler

"حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . حدثنا الوليد بن بكير أبو جناب(خباب) حدثني عبد الله بن محمد العدوي عن علي بن زيد عن سعيد بن المسيب عن جابر بن عبد الله قال : خطبنا رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال (يا أيها الناستوبوا إلى الله قبل ان تموتوا . وبادروا بالأعمال الصالحة قبل أن تشغلوا . وصلوا الذي بينكم وبين ربكم بكثرة ذكركم له وكثرة الصدقة في السر والعلانية ترزقوا وتنصروا وتجبروا . واعلموا أن الله قد افترض عليكم الجمعة في مقامي هذا في يومي هذا في شهري هذا من عامي هذا إلى يوم القيامة . فمن تركها في حياتي أو بعدي وله إمام عادل أوجائر استخفافا بها أو جحودا لها فلا جمع الله له شمله ولا بارك له في أمره . ألا ولا صلاة له ولا زكاة له ولا حج له ولاصوم له ولابر له حتى يتوب . فمن تاب تاب الله عليه . ألا لا تؤمن امرأة رجلا . ولا يؤم أعرابي مهاجرا . ولا يؤم فاجر مؤمنا إلا أن يقهره بسلطان يخاف سيفه وسوطه"

Câbir bin Abdullah (r.a) Şöyle buyurmuştur: "Resûlullah(s.a.v) bize şu hutbeyi irad buyurdu: Ey İnsanlar! Ölmeden Önce Allah'a tövbe ediniz. Meşgul olmadan önce sâlih amellere koşunuz. Rabbinizi çok anmakla ve gizli -açık bol sadaka (vermek) ile O'nun, sizin üzerinizdeki hakkını yerine ulaştırınız ki rızıklanasınız, yardım olunasınız ve ıslah olunasınız. Bilmiş olunuz ki içinde bulunduğum bu yılın bu ayının bu gününde ve burada kıyamet gününe kadar Allah size cuma namazını şüphesiz ki farz kıldı. Ben hayatta İken veya benden sonra, başında âdil veya zalim bir devlet başkanı varken kim cuma namazını küçümseyerek veya farziyetini inkâr ederek bırakırsa Allah onun işini düzene sokmasın ve işinde ona bereket vermesin. Bilmiş olunuz ki tövbe etmedikçe böylesinin ne namazı, ne zekâtı, ne haccı, ne orucu, ne de hiç bir hayrı sahih olur.

Kim de tövbe ederse Allah tövbesini kabul eder (veya kabul eylesin). Bilmiş olunuz ki, hiçbir kadın hiçbir erkeğe namaz kıldıramaz. Hiçbir bedevi hiçbir muhacire imam olamaz. Hiçbir fâsık, hiç bir mü'min'e namaz kıldıramaz. Meğerki fâsık zor kullanır, mümin de onun kılıcından korktuğu zaman (mü'min ona uyar).''[137]

"حدثنا علي بن المنذر حدثنا ابن فضيل حدثنا أبو مالك الأشجعي عن ربعي بن حراش عن حذيفة . وعن أبي حازم عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أضل الله عن الجمعة من كان قبلنا . كان لليهود يوم السبت . والأحد للنصارى . فهم لنا تبع إلى يوم القيامة . نحن الآخرون من أهل الدنيا والأولون المقضى لهم قبل الخلائق"

Huzeyfe ve Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: ''Allah bizden öncekilerini cuma gününden sapıttırdı. İbadet günü olarak Yahudiler için cumartesi günü var. Pazar günü de Hristiyanlar içindir. Artık bunlar kıyamet gününe kadar bizden geri kalmış oldular. Biz dünya ehlinin en sona kalanlarıyız. Ve kıyamet gününde başa geçip bütün yaratılanlardan önce haklarında hüküm verilecek olan bizleriz.''[138]

2.1.6.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları İle İlgili Rivayetler

2.1.6.2.1. Vakit İle İlgili Rivayetler

"حدثنا عبدان، قال: أخبرنا عبد الله، قال: أخبرنا حميد، عن أنس بن مالك، قال: كنا نبكر بالجمعة ونقيل بعد الجمعة"

Enes b. Mâlik şöyle rivayet edilmiştir: "Biz cuma namazını biraz erken

[137] İbn Mâce, Muhammed b. Yezid**, "es-Sünen"**, Thk. Şeyh Halil Me'mun Şîhâ, Daru'l-Ma'rife, Beyrut ts. Cumua, 117/78 (II-5,6)
[138] İbn Mâce, Cumua, 117/78 (II-7)

kılar ve daha sonra kaylûle (öğleden sonraki gündüz) uykusuna yatardık. ”[139]

2.1.6.2.2. Cumanın Kılındığı Yerler İle İlgili Rivayetler

"حدثنا يحيى بن خلف أبو أسلمة . حدثنا عبد الأعلى عن محمد بن إسحاق عن محمد بن أبي أمامة بن سهل بن حنيف عن أبيه أبي أمامة عن عبد الرحمن بن كعب بن مالك قال :كنت قائدا أبي حين ذهب بصره . فكنت إذا خرجت به إلى الجمعة فسمع الأذان استغفر لأبي أمامة أسعد بن زرارة ودعا له . فمكثت حينا أسمع ذلك منه . ثم قلت في نفسي والله إن ذا لعجز . إني أسمعه كلما سمع أذان الجمعة يستغفر لأبي أمامة ويصلي عليه ولا أسأله عن ذلك لم هو ؟ فخرجت به كما كنت أخرج به إلى الجمعة . فلما سمع الأذان استغفر كما كان يفعل .

فقلت له يا أبتاه أرأيتك صلاتك على أسعد ابن زرارة كلما سمعت النداء بالجمعة لم هو ؟ قال أي بني كان أول من صلى بنا صلاة الجمعة قبل مقدم رسول الله صلى الله عليه و سلم من مكة في نقيع الخضمات في هزم من حرة بني بياضة . قلت كم كنتم يومئذ ؟ قال أربعين رجلا"

Abdurrahman bin Ka'b bin Mâlik (r.a) şöyle dedi: “Babam (Kâ'b)in gözleri görmemeye başlayınca onu ben yedirdim. Onu cuma namazına her götürdüğümde cuma ezanını duyunca Ebû Ümâme Es'ad bin Zürâre için istiğfar ve duâ ederdi. Ben ondan bunu işittiğim halde bir süre bekledim. (Hikmetini sormadım.) Sonra içimden dedim ki; Vallahi benim bu bekleyişim bir acizliktir. Kendisi ne zaman cuma ezanını işitirse Ebû Ümâme için istiğfar ve duâ ettiğini hep duyuyorum da: 'Nedir bu? Diyerek hikmetini sormuyorum. Sonra daha önce kendisini her cuma

[139] İbn Mâce, Cumua, 123/84 (II-16)

günü götürdüğüm gibi yine götürdüm. Ezanı işitince her zaman yaptığı gibi yine (Ebû Ümâme için) istiğfar etti. Ben de ona: Babacığım! "Cuma ezanını ne zaman işitirsen Es'ad bin Zürâre için duâ ediyorsun. Bunun sebebinin ne olduğunu bana söylesene" dedim. Kendisi: Ey oğulcuğum! Resûlullah (s.a.v), henüz Mekke'den teşrif etmemiş iken, Nakîü'lHadamât mıntıkasındaki Beni Beyâda'ya ait Harr köyünün Hezm denilen semtinde bize ilk cuma namazını kıldıran kişi odur dedi. Ben de, o gün cuma namazında kaç kişiydiniz? Diye sordum da dedi ki: Kırk kişiydik."[140]

"حدثنا محمد بن بشار . حدثنا معدي بن سليمان . حدثنا ابن عجلان عن أبيه عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : ألا هل عسى أحدكم أن يتخذ الصبة من الغنم على رأس ميل أو ميلين فيتعذر عليه الكلأ فيرتفع . ثم تجيء الجمعة فلا يجيء ولا يشهدها . وتجيء الجمعة فلا يشهدها. وتجيء الجمعة فلا يشهدها. حتى يطبع على قلبه"

Ebû Hüreyre (r.a) den rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.v) Şöyle buyurmuştur: "Herhangi birinizden hiç umulur mu ki: Şehirden bir iki mil uzakta, davar sürüsünü ittihaz etsin, orada ot temin imkânsızlaşır da daha uzaklara gitsin, sonra cuma namazı vakti olur da kendisi gelip kılmasın, ikinci cuma olur da yine kılmasın, üçüncü cuma olur da gelip kılmasın. Hiçbirinizden umulmayan bu hareket nihayet sahibinin kalbinin mühürlenmesine neden olur."[141]

[140] İbn Mâce, Cumua, 117/78 (II-6,7)
[141] İbn Mâce, Cumua, 132/93 (II-27)

2.1.6.2.3. Hutbe İle İlgili Rivayetler

"حدثنا علي بن محمد . حدثنا وكيع وحدثنا محمد بن بشار . حدثنا عبد الرحمن بن مهدي قالا حدثنا سفيان عن سماك عن جابر بن سمرة قال: كان النبي صلى الله عليه و سلم يخطب قائما ثم يجلس ثم يقوم فيقرأ آيات . ويذكر الله . وكانت خطبته قصدا وصلاته قصدا"

Câbîr bin Semûre (r.a) den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v), ayakta hutbe okuyup, sonra otururdu. Daha sonra ayağa kalkardı, ikinci hutbede ayetler okurdu ve Allah'ı anardı. Onun hutbesi ne uzundu ne kısaydı. Cuma namazı da ne uzundu ne de kısa idi."[142]

[142] İbn Mâce, Cumua, 124/85 (II-19)

2.2. İMAM ŞÂFİÎ'NİN CUMA NAMAZI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN KÜTÜB-İ SİTTE RİVAYETLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu kısımda yapacağımız karşılaştırmada takip edeceğimiz yöntem şu şekilde olacaktır: İlk olarak İmam Şafii'nin konu hakkında amel ettiği rivayetlere yer verilecektir. Daha sonra ise İmam Şafii'nin amel ettiği bu rivayetlerin Kütüb-i Sitte eserlerinin hangilerinde yer alıp almadığını gösteren bir tabloya yer verilecektir. Tabloda takip edilecek yöntem ise şu şekilde olacaktır: İmam Şâfiî'nin amel ettiği rivayet *Kütüb-i Sitte* eserlerinde bulunuyor ise(x) işareti ile buna işaret edilecektir. Rivayetin *Kütüb-i Sitte* eserlerinde bulunmaması durumunda ise(-) işareti ile gösterilecektir.

2.2.1. CUMA NAMAZININ HÜKMÜ

Ebû Hureyre (r.a) Resûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Bizler hem en son gelenler olmamıza hem de bizim dışımızdaki ümmetlere bizden daha önce kitap verilmesine rağmen herkesin önünde olacağız. Aslında şu içinde bulunduğumuz gün hakkında onlar görüş ayrılığına düştüler. Cenab-ı Hakk bizlere bu günü (mübarek gün olarak) lütfetti. Dolayısıyla diğer ümmetler (kendileri için kutsal olan gün itibariyle) bize tabidirler. Şöyle ki; Yahudilerin (kutsal günü olan Cumartesi) yarındır, Hıristiyanların (kutsal günü olan Pazar ise) yarından sonraki olan gündür. "[143]

BUHARİ[144]	X
MÜSLİM[145]	X
EBÛ DAVUD	–
NESÂİ[146]	X
TİRMİZİ	–
İBN-İ MACE[147]	X

Tablo-1: İmam Şâfiî 'nin cumanın "farziyeti" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu.

[143] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1, s.372.
[144] Buhârî,11, Cumua,1 (I-280)
[145] Müslim, 7, Cumua, 6 (I-381)
[146] Nesâî, 14, Cumua,1 (I-224)
[147] İbn Mâce, Cumua, 117/78 (II-7)

2.2.2. CUMA NAMAZININ VÜCÛB ŞARTLARI

2.2.2.1. Müslüman Olmak

Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın.[148]

BUHARİ	_
MÜSLİM	_
EBÛ DAVUD[149]	X
NESÂİ	_
TİRMİZİ	_
İBN-İ MACE	_

Tablo-2: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "Müslüman olmak" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu.

[148] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.374.
[149] Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)

2.2.2.2. Akıl ve Baliğ Olmak

Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın.[150]

BUHARİ	_
MÜSLİM	_
EBÛ DAVUD[151]	X
NESÂİ	_
TİRMİZİ	_
İBN-İ MACE	_

Tablo-3: İmam Şâfiî'nin cumanın vücûb şartlarından "akıl ve baliğ olmak" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durum.

[150] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.374.
[151] Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)

2.2.2.3. Hür Olmak

Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın.[152]

BUHARİ	_
MÜSLİM	_
EBÛ DAVUD[153]	X
NESÂİ	_
TİRMİZİ	_
İBN-İ MACE	_

Tablo-4: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "hür olmak" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu.

[152] Şâfiî, **el-Ümm**, s.374.
[153] Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)

2.2.2.4. Erkek Olmak

Cuma namazı şu üç kişinin dışında her Müslümana farzdır: Köle, çocuk ve kadın[154]

BUHARİ	_
MÜSLİM	_
EBÛ DAVUD[155]	X
NESÂİ	_
TİRMİZİ	_
İBN-İ MACE	_

Tablo-5: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "erkek olmak" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu.

2.2.2.5. Sağlıklı Olmak

İmam Şâfiî bu konu ile ilgili el- Ümm'de herhangi hadis rivayet etmemiştir.

[154] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2,s.374.
[155] Ebû Davud, 2, Salât, 208-209 (132)

2.2.2.6. Mukim Olmak (Cuma kılınan yerde ikamet etmek)

İmam Şâfiî bu konu ile ilgili el- Ümm'de şu mevkuf hadisi rivayet etmiştir. "Hz. Ömer, yolculuğa çıkmaya hazırlanan bir adam gördü. Adam şöyle diyordu: "Cuma günü olmasaydı bugün sefere çıkacaktım. Hz. Ömer ona şöyle dedi: Sefere çık. Cuma sefere engel değildir."[156]

BUHARİ	_
MÜSLİM	_
EBÛ DAVUD	_
NESÂİ	_
TİRMİZİ	_
İBN-İ MACE	_

Tablo-6: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "Mukim olmak (cuma kılınan yerde ikamet etmek)" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu

[156] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.376.

2.2.2.7. Mazeret Sahibi Olmamak

İmam Şâfiî bu konu ile ilgili hadis rivayet etmemiştir. Ancak konu ile ilgili şu olayı nakleder. "İbn Ömer Cuma için banyo yaparken, Said bin Zeyd ölmek üzeredir ve onun yanına çağırılır o da cumayı terk eder ve yanına gider."[157]

2.2.2.8. Cuma Namazının Şehrin Veya Köyün Hududu Dâhilinde Kılınması

İmam Şâfiî konu ilgili merfu hadis rivayet etmeyip maktu olan şu hadisi nakletmektedir. Saîd b. Müseyyeb dedi ki: *"Cuma namazı ezanı işiten herkese farzdır."*[158]

BUHARİ	_
MÜSLİM	_
EBÛ DAVUD[159]	X
NESÂİ	_
TİRMİZİ	_
İBN-İ MACE	_

Tablo-7: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "cuma namazının şehrin veya köyün hududu dâhilinde kılınması" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durum

[157] Şâfiî**, el-Ümm**, c.2, s.375.
[158] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.382.
[159] Ebû Davud, 2, Salat, 205-206 (132); Bu hadis Ebû davud'un kitabında merfu olarak geçmektedir.

2.2.3. CUMA NAMAZININ SIHHAT ŞARTLARI

2.2.3.1. Cuma Namazının Vakti

"Resûlullah (s.a.v) Cuma namazını güneş bir zira' ya da ona yakın (bir şekilde) meyledince kılardı."[160]

"Resûlullah Cuma günü dışında, gündüzün ortasında güneş zail oluncaya kadar, namaz kılmaktan nehy etmiş idi."[161]

BUHARİ[162]	X
MÜSLİM[163]	X
EBÛ DAVUD[164]	X
NESÂİ	_
TİRMİZİ[165]	X
İBN-İ MACE	_

Tablo-8: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "öğle namazının vakti" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu.[166]

[160] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.387.
[161] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.397.
[162] Buhârî,11, Cumua,16 (I-287)
[163] Müslim, 7, Cumua, 9 (I-382)
[164] Ebû Davud, 2, Salât, 218 (134)
[165] Tirmizî, 4, Cumua,9 (I-132)
[166] Kütüb-i Sitte de Cuma namazının vakti ile ilgili geçen hadisler el-Ümm'de geçen hadisler ile lafız olarak birebir olmayıp mana itibari ile aynıdır.

2.2.3.2. Cuma Namazının Sıhhati İçin Gerekli Olan Sayı

İmam Şâfiî konu ile ilgili şu hadisleri rivayet eder: "Ehli Hadis'in kaynağını tespit edemediği bir hadiste rivayet edilir ki, Peygamber (s.a.v) Medine'ye vardığında, 40 erkek kişi ile Cuma namazını kıldı."[167]

İmam Şâfiî: "Süleyman b. Musa'dan bize haber verdi, Ömer b. Abdülaziz Şam ile Mekke arasında bulunan Su Ehline: kırk adama ulaştığınız zaman cumayı kılınız diye yazı göndermiştir."[168]

İmam Şâfiî, ayrıca şu hadisi de delil olarak kullanmıştır. "Kırk erkeğin bulunduğu her köyde cuma namazı farzdır."[169]

BUHARİ	_
MÜSLİM	_
EBÛ DAVUD	_
NESÂİ	_
TİRMİZİ	_
İBN-İ MACE	_

Tablo-9: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "cuma namazının sıhhati için gerekli olan sayı" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu.

[167] Şâfiî, **el-Ümm**, c.1,s.378.
[168] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.379.
[169] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.378.

2.2.3.3. Cumanın İfası için Tek Mekân /Mescit şartı

İmam Şâfiî bu konu ile ilgili herhangi bir ayet, hadis ve habere yer vermemiş sadece kendi içtihadını dile getirmiştir.

2.2.3.4. İki Hutbenin Okunması

İmam Şâfiî: Cabir b. Abdullah şöyle buyurdu: "Nebi, Cuma günü ayakta iki hutbe okur iki hutbe arasını bir oturuş ile ayırırdı."[170]

BUHARİ[171]	X
MÜSLİM[172]	X
EBÛ DAVUD[173]	X
NESÂİ[174]	X
TİRMİZİ[175]	X
İBN-İ MACE[176]	X

Tablo-10: İmam Şâfiî 'nin cumanın vücûb şartlarından "İki hutbenin okunması**.**" ile ilgili rivayet ettiği hadisin Kütüb-i Sitte'deki durumu.[177]

[170] Şâfiî, **el-Ümm**, c.2, s.406.
[171] Buhârî,11, Cumua, 27 (I-291)
[172] Müslim, 7, Cumua, 10 (I-383)
[173] Ebû Davud, 2, Salât, 220-221 (135)
[174] Nesâî, 14, Cumua, 33 (I-232)
[175] Tirmizî, 4, Cumua, 11 (I-137)
[176] İbn Mâce, Cumua, 124/85 (II-19)
[177] Kütüb-i Sitte de İki hutbenin okunması ile ilgili geçen hadisler el-Ümm'de geçen hadisler ile lafız olarak birebir olmayıp mana itibari ile aynıdır.

2.3. DEĞERLENDİRME

Kütüb-i Sitte imamlarının eserlerine bakıldığında cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili rivayetlerin sayısında ve içeriğinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıkların net bir şekilde anlaşılabilmesi için müelliflerin cuma namazının sıhhat ve vücûb şartlarından hangileriyle ilgili hadis rivayet ettiklerini burada zikredeceğiz.

Buhârî eserinde cuma namazının vacip olması ile ilgili bir hadise yer verirken[178] sıhhat şartı ile ilgili birçok rivayete yer vermiştir. Bu rivayetlerin içeriği şu beş maddeden oluşmaktadır; cuma namazı Şehir veya köylerde kılınmalıdır, cuma namazı için sayı şart değildir, yeterli bir cemaat olması kâfidir,[179] Cuma namazı belli bir vakitte kılınmalı[180] ve cuma namazı için hutbe okumak gereklidir.[181]

Müslim'in eserinde cuma namazının vacip olması ile ilgili bir hadis rivayet edilmiştir.[182] Müslim'in sıhhat şartları ile ilgili zikrettiği rivayetlere bakıldığında ise şu üç şart ile ilgili rivayetlere yer verdiği görülmektedir: Şehirde bulunmak,[183] cuma namazını öğle vaktinde kılmak[184] ve hutbe okumaktır.[185]

Kütüb-i Sitte eserleri arasında vücûb şartı ile ilgili en fazla rivayet tespit edilen eser Ebû Davud'un kitabıdır. Eserde bulunan rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla, beş vücûb şartı tespit edilmiştir. Bu şartlar şunlardır; Müslüman olmak, akıl baliğ olmak, erkek ve sıhhatli olmak,[186] şehir veya köyde bulunmaktır.[187] Ebû

---

[178] el-Askalânî, Ebül'l-Fazl Şihabuddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, **Fethu'l-Bârî, bi-Şerhi Sahîh-i Buhârî**, Mektebetü's-Selefiyye, Kahire t.s, c.2 s.353.
[179] el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî, bi-Şerhi Sahîh-i Buhârî**, c.2, s.389.
[180] el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî,bi-Şerhi Sahîh-i Buhârî**, c.2, s.387.
[181] el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî, bi-Şerhi Sahîh-i Buhârî**, c.2, s.401.
[182] en-Nevevî,EbûZekeriyya Yahya b. Şeref b. Murî, **el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim b. Haccâc,** Beytü'l- Efkari'd-Devliyye, Riyad, t.s, s.562.
[183] en-Nevevî, **el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim b. Haccâc,** s.557.
[184] en-Nevevî, **el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim b. Haccâc,** s.563.
[185] en-Nevevî, **el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim b. Haccâc,** s.565.
[186] el-Azimâbâdî, Ebü't-Tayyib, **'Avnü'l-Ma'bûd 'alâ Süneni Ebu Davut**, Beytü'l-Efkari'd-Devliyye, Riyad t.s, s.509.

Davud'un eserinde Sıhhat şartı olarak ise; cemaatle kılınması, belli bir vakitte kılınması[188] ve hutbe okunması[189] maddeleri tespit edilmiştir.

Nesâi'nin kitabında vücûb şartı olarak sadece akıl baliğ olmak şartı vardır.[190] Sıhhat şartı olarak ise öğle vaktinde kılınması[191] ile hutbe okunması[192] olmak üzere iki madde tespit edilmiştir.

Tirmizî'nin eserinde vücûb şartları olarak iki madde tespit edilmiştir. Bunlar: cuma ezanını işitmek ve şehirde veya köyde bulunmaktır. Sıhhat şartı olarak da iki madde tespit edilmiştir. Bunlar: cuma namazını öğle vaktinde kılmak[193] ve hutbe okumaktır.[194]

İbn Mâce'nin eserinde vücûb şartı olarak sadece şehir veya köyde ikamet etmek[195] maddesi tespit edilirken sıhhat şartı ile ilgili ise şu iki madde tespit edilmiştir; namazda cemaat sayısının kırk olması[196] ve hutbe okunmasıdır.[197]

Kütüb-i Sitte'de yer alan cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak şu çıkarımlar yapılabilir: Cuma namazının farz olması hususunda bütün Kütüb-i Sitte imamları ittifak etmiştir. Cuma namazında hutbe okumak şartını bütün imamlar sıhhat şartı olarak göstermişlerdir. Cuma namazındaki cemaatin sayısı hakkında, İbn Mâce hariç diğer imamlar sayı ile ilgili hadis rivayet etmemişlerdir. İbn Mâce Cuma namazında bulunması gereken cemaat sayısı hakkında kırk kişinin olması gerektiği ile ilgili hadis rivayet etmiştir.

---

[187] el-Azimâbâdî,**'Avnü'l-Ma'bûd 'alâ Süneni Ebu Davut**, s.510.
[188] el-Azimâbâdî,**'Avnü'l-Ma'bûd 'alâ Süneni Ebu Davut**, s.522.
[189] el-Azimâbâdî,**'Avnü'l-Ma'bûd 'alâ Süneni Ebu Davut**, s.527.
[190] es-Sindî, Muhammed b. Abdulhâdi, **Şerhü Süneni'n-Nesâî,** Darü'l-Fikr, Beyrut 2005, s.347.
[191] es-Sindî, **Şerhü Süneni'n-Nesâî,** s.351.
[192] es-Sindî, **Şerhü Süneni'n-Nesâî,** s.357.
[193] el-Mubârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, **Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'it- Tirmizî,** Darü'l-Fikr, Kahire,t.s., c.3, s.19.
[194] el-Mubârekpûrî, **Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'it-Tirmizî,** c.3,s.23.
[195] es-Sindî, Muhammed b. Abdulhâdi, **Kifâyetü'l-Hâce fî Şerhi İbn Mâce,** Darü'l-Fikr, Beyrut 2003, s.260.
[196] es-Sindî, **Kifâyetü'l-Hâce fî Şerhi İbn Mâce,** s.260.
[197] es-Sindî, **Kifâyetü'l-Hâce fî Şerhi İbn Mâce,** s.265.

İmam Şâfiî'nin cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili amel ettiği rivayetler ile Kütüb-i Sitte âlimlerinin bu konudaki rivayetleri karşılaştırıldığında ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır. İmam Şâfiî, Kütüb-i Sitte âlimlerinden daha önce yaşamış ve hadis alanında eser vermiş bir muhaddis olmasına rağmen, onun cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili amel ettiği rivayetlerin birçoğunu Kütüb-i Sitte eserlerinde geçmediği görülmektedir. Sünen müelliflerinin imam Şâfiî'nin rivayetlerinin çoğuna yer vermemesinin sebeplerine ulaşmamakla beraber *Sâhihayn* müelliflerinin İmam Şâfiî'den gelen rivayetleri kitaplarına almamalarının sebeplerini Enbiya Yıldırım şu üç sebeple ile izah etmiştir:

Birinci sebep: "*Buhâri ile Müslim'in her bir sikadan hadis rivayet edeceklerine veya tüm sahih hadisleri eserlerine alacaklarına dair bir hedefleri yoktu. Onların amacı sahih hadislerden oluşan bir mecmua hazırlamaktı."*[198]

Bu konu ile ilgili Zehebi, İmam Buhârî'nin şu sözünü nakletmektedir: *"Cami' olan kitabıma sadece sahih olan hadisleri aldım. Uzaması nedeniyle bir kısmını bıraktım."*[199]

İkinci sebep: Sâhihayn yazarları İmam Şâfiî ile aynı dönemde yaşamamışlardır. Çünkü İmam Buhâri H.194 yılında dünyaya gelmiş, İmam Şâfiî ise H.204 yılında vefat etmiştir. Dolayısıyla İmam Şâfiî vefat ettiğinde İmam Buhâri henüz on yaşındaydı. İmam Müslim ise Şâfiî'nin vefat ettiği yıl dünyaya gelmiştir.[200] Nitekim Ebu Zur'a er-Râzîye (ö.264/878) Sâhihayn yazarlarının neden Şâfiî'den hadis rivayet etmedikleri ile ilgili soru sorulunca, Râzî şu cevabı vermiştir: "*Şeyhayn ondan hadis işitmemiştir. Müslim zaten onun dönemine yetişememiştir. Buhârî'de daha küçük yaşlarda ona yetişmiş ancak onunla karşılaşmamıştır. Kaldı ki her iki imam, İmam Şâfiî'den daha büyük ve daha âlî rivayeti olanlara yetişmişlerdir. Bu durumda ondan hadis rivayet edecek olsalardı*

[198] Yıldırım, "Sahîhayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", s.172.
[199] ez-Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c.10, s.96.
[200] Yıldırım, "Sahîhayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", s.172.

aradaki bir ravi vasıtasıyla rivayet etmeleri gerekecekti. Oysa bu hadisleri, onunla aynı derecede olan başkalarından rivayet etmişlerdir. Bu nedenle başkalarından rivayetleri daha âlîdir veya daha fazladır. Zaten uluvv, muhaddisler nezdinde arzulanan şeydir.[201]

Üçüncü sebep: *"Sâhihayn yazarları hadisleri aldıkları râvilerin tartışmaların odağında olan kişiler olmamasına dikkat etmişlerdir. Bunu yaparak eserlerinin herkes tarafından kabul görmesini ve eleştirilerden uzak kalmasını istemişlerdir. Bu açıdan bakıldığında İmam Şâfiî'nin hadislerine yer vermemelerinin iki geçerli sebebi görülmektedir."*[202]

a- Sahîhayn yazarları Şâfiî'den hadis rivayet etmemesinin birinci nedeni, İmam Şâfiî'nin Şiiliğe meyletmekle itham edilmesidir. Yıldırım bu konuda şöyle demektedir: İbn-i Maîn (ö. 233/848) ihtimal odur ki hasedin etkisi ile İmam Şâfiî'nin sika olmadığını söylemiş, Şâfiî'nin es-Sire fi Ehli'l-Bağy bahsinde sadece Hz. Ali ile delil getirmesi nedeniyle de onu Râfizîlikle itham edenler arasında yer almıştır. İmam Şâfiî Şiilikle itham edildikten sonra Harun Reşit tarafından dokuz kişi ile birlikte Kûfe'ye getirtildiği rivayet edilmiştir. Diğerleri öldürüldükten sonra kendisini iyi savunması ve İmam Muhammed'in tevessülüyle kurtulmuştu. Bu da bize gösteriyor ki Buhâri ve Muslim, eserlerine bütün Müslümanların kabul ettiği hadisleri almaya çalışmışlardır. Sahîhayn müellifleri İmam Şâfiî hakkında söylenen bu iftiralara inanmasalar da, eserlerini korumak adına İmam Şâfiî'den gelen rivayetleri kullanmamışlardır.[203]

b- İmam Şâfiî hem İmam Malik'in hem de Ebu Hanîfe'nin bazı görüşlerine muhalefet etmiştir. Bu da iki mezhep taraftarlarını rahatsız ediyordu. Ayrıca sahîhayn yazarlarının yaşamış oldukları coğrafyada Hanefi mezhebi müntesiplerinin hatırı sayılır çoğunluğu vardı. Bu durumlar her iki hadis imamının

---

[201] el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmet b. Alî b. Sâbit, **el-İhticâc bi'ş-Şâfiî,** thk. Halil İbrahim, el-Mektebetu'l-Eseriyye, byy. ts., s.38.
[202] Yıldırım, "Sahîhayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", s.179.
[203] Yıldırım, "Sahîhayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", s.179.

İmam Şâfiî'den hadis rivayet etmekten alıkoyan nedenler arasında zikredebilir.[204] Bu konuda Enbiya Yıldırıma'a katılmadığımızı belirtmek isteriz. Zira eğer Buhârî'nin böyle bir endişesi olsaydı kitabında Ebû Hanife'ye ve Hanefilere eleştiriler yöneltmezdi.

Her hangi bir fıkhi mezhebin mensubu olmayan İmam Buhârî ve İmam Müslim mezhepler arası tartışmalardan dolayı bir tarafta gözüküyor olmamak, herkesin müracaat edeceği ortada bir eser meydana getirmek için Şâfiî'nin rivayetlerini eserlerine almamıştır. Böylece kendilerini bu tartışmaların dışında tutmayı istemişlerdir.[205]

[204] Yıldırım, "Sahîhayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", s.180.
[205] Yıldırım, "Sahîhayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", s.178-180.

SONUÇ

Bu çalışmada H. 204 yılında vefat eden ve Şâfiî mezhebinin kurucusu olarak kabul edilen Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili görüşleri ve amel ettiği rivayetler ile Kütüb-i Sitte müelliflerinin naklettikleri rivayetler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu karşılaştırmanın temel nedeni Kütüb-i Sitte eserlerinin Müslüman gelenekteki önemi, değeri ve Hz. Peygambere aidiyeti konusunda en sahih rivayetleri barındırmış olmaları ile İmam Şafii'nin hem fıkıhçı hem de bir muhaddis olmasıdır. Böyle bir karşılaştırmanın hadis ilmi açısından önemli olacağını düşündük.

Kütüb-i Sitte imamlarının tamamı Cuma namazının farz olması ile Hutbenin okunması ve iki rekât namaz kılınması ile ilgili hadis rivayet etmişlerdir. Ancak Cuma namazıyla ilgili diğer konularda bazı müellifler hadis rivayet ederken diğer bazıları hadis rivayet etmemiştir. Örneğin Cuma namazında bulunması gereken cemaat sayısı hakkında sadece İbn Mâce cemaatin kırk kişi olması gerektiğini nakletmiştir.

Bu inceleme neticesinde Kütüb-i Sitte müellifleri ile Şâfiî'nin eserlerinde Cuma namazına özel birer bab ayırdıkları tespit edilmiştir. İmam Şafiî'nin Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili amel ettiği rivayetlerinin birçoğunun Kütüb-i Sitte'de yer almadığı görülmüştür. Ancak bu sonuçtan hareketle İmam Şafii'nin amel ettiği rivayetlerin zayıf olduğu anlamına gelemez. Çünkü İmam Şâfiî Hadiste imam olmasının yanı sıra Kütüb-i Sitte müelliflerinin birçok hocasının hocasıdır. Ayrıca İmam Şafii'nin el-Ümm'de herhangi bir konunun hükmünü ortaya koyarken, herhangi bir hadis zikretmeden bazen sahabe kavli ile tabiin sözü ile yetinmesi onun ilmi otoritesinin bir sonucu ve göstergesidir. Şâfiî fıkhı âlimlerin önde gelenlerinden, Cüveynî ve Nevevî gibi âlimler yeri geldiğinde

cumanın sıhhat ve vücûb şartlarını açıklarken Kütüb-i Sitte'de geçen hadislere başvurmuşlardır. Bu da mezhep imamlarının Şâfiî fıkhını desteklemek için Kütüb-i Sitte'nin otoritesinden faydalanmak istediklerini göstermektedir.

İmam Şâfiî el-Ümm adlı eserinde Cuma namazının vücûb ve sıhhat şartları ile ilgili hadis rivayet ederken cumanın vücûb şartlarından; *"sağlıklı olmak", "mazeret sahibi olmamak", "mukim olmak" ve "cuma namazının şehrin veya köyün hududu dâhilinde kılınması"* ile ilgili konularda merfu hadis değil de mevkuf ve maktu hadislerle amel etmiştir. Sıhhat şartları konusunda da *"cumanın ifasının tek mekân/mescit şartı"* ile ilgili herhangi bir ayet, hadis ve habere yer vermediği görülmüştür. Bu da İmam Şafii'nin nakle karşı yaklaşımını ortaya koymaktadır. Çünkü ona göre naklin bulunduğu yerde muhakkak ona dayanmak ve reyden sakınılması gerekmektedir. İmam Şafiî'nin *er-Risâle*'de hadislerin kabulü ve onlarla amel konusundaki usul ilkelerine bakıldığında onun bu yaklaşımı daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bu çalışmamızın Hadis bilim dalına katkı sunmasını ve bu çerçevede yapılacak benzer çalışmalara örnek olmasını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

el-ASKALÂNÎ, Ebül'l-Fazl Şihabuddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, **Fethu'l-Bârî, bi-Şerhi Sahîh-i Buhârî**, Mektebetü's-Selefiyye, Kahire t.s

AYBAKAN, Bilal, "Şâfiî", **DİA**, c.8, TDV. Yayınları İstanbul 1993.

AZİMLİ, Sabri, **Cuma Namazı Kadınlara da Farzdır**, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1996.

el-AZÎMÂBÂDÎ, Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr, **Avnü'l-maʿbûd Âlâ şerhi Süneni Ebi Davud,** Beytu'l-Efkâri'd-Duveliyye, Amman ts.

el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmet b. Alî b. Sâbit, **el-İhticâc bi'ş-Şâfiî,** thk. Halil İbrahim, el- Mektebetu'l-Eseriyye, byy. ts.

BARDAKOĞLU, Ali, "Buluğ", **DİA**. c.6, TDV. Yayınları, İstanbul 1992.

BAKTIR, Mustafa "Hutbe", **DİA,** c.18, TDV. Yayınları İstanbul, 1993.

el-BEYHAKİ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, **Marifetu's-Sünen ve'l-Âsâr**, Thk. Abdulmu'tî Emin, Darul vefa, Kahire 1991.

_____ **es-Sünenü'l- Kübra**, Th. Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2003.

el-BUHÂRÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buhârî**, Matba'tu's- Selefiyye, Kahire H. 1400.

CANPOLAT, Orhan **"**Cuma Namazında Cemaat Sayısı İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi," Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Nisan-2017, c.9, 152-188.

el-CÜVEYNÎ, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf, **Nihâyetü'l- Matleb fî Dirâyeti'l-Mezheb** thk. Abdulaziz Mahmut ed-Dib, Daru-l Minhac, Beyrut 2004.

ÇİFTÇİ, Şaban, **"İmam Şâfiî 'nin er-Risâlesi ve Hadis İlmi"**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Isparta 1998.

DAĞCI, Şamil, "**İmam Şâfiî 'nin Hayatı ve Fıkıh Usulü İlmindeki Yeri."** Diyanet İlmi Dergisi c.32, Sayı:2, Ankara 1996.

DÖNDÜREN, Hamdi, "Akıl", **DİA**. c.2, TDV. Yayınları, İstanbul 1993.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as, **es-Sünen**, Beytu'l-Efkâri'd-Duveliyye, Umman 1999.

EBÛ ZEHV, Muhammed, **Hadis ve Hadisçiler,** çev. Selman Başaran, M. Ali Sönmez, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

GÜNEL, Fuat, "Hicr", **DİA**, c.17,TDV. Yayınları, İstanbul 1998.

HİZMETLİ, Sabri **Cuma Namazı Kadınlara da Farzdır**, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1996.

İBN KESÎR, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, ***el-Bidâye ve'n-Nihâye***, thk. Abdullah et-Türkî, Dârü'l-Hicr Yayınları. byy. ts.

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezid, **es-Sünen**, Thk. Şeyh Halil Me'mun, Şîhâ, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1996.

İSTEMİ, Fuat, "İmam Şâfiî'nin Kullandığı Hadis Kavramları er-Risâle Örneği" e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi" Kasım 2016 c.8, 641-667

KANDEMİR, M. Yaşar "Kütüb-i Sitte"**, DİA**. c.27, İstanbul 1993.

KELEŞ, Ahmet, "Sünnet Vahiy İlişkisi" Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi", Yıl 1999, c.1, 151-193.

_____, "İmam Şâfiî'nin Fıkıh Usulünde Sünnet Vahiy İlişkisi", Eski Yeni: Anadolu ilahiyat Akademisi Araştırma Dergisi, sayı: 37, Ankara 2018, 35-56.

_____, **Sünnet Yeni Bir Usul Denemesi,** İnsan Yayınları, İstanbul 2015.

KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, **Sünni Paradigmanın Oluşmasında Şâfiî'nin Rolü,** Kitabiyat Yayınları, Ankara 2003.

KILINÇ, Kenan, **"Dört Mezhep İçinde Şâfiî'lerin Teferrüt Ettiği Meseleler"**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Elazığ 2013.

el-MİZZÎ, Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahman, **Tehzîbu'l-Kemâl**, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1980.

el-MUBÂREKPÛRÎ, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, **Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'it-Tirmizî,** Darü'l-Fikr, Kahire,t.s.

MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, , **el-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar Mine's-Süneni bi-nakli'l-'adli 'ani'l-adli an Resûlillahi Sallallahu Aleyhi ve Sellem**, Daru't-Tibe, Riyad 2006.

NAZLIGÜL, Habib, "İmam Şâfiî'nin Hadis İlmine Katkıları", **Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu**, (129-165.) Kent Işıkları Yayınları, Diyarbakır 2012.

en-NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmet b. Şuayb b. Â, **es-Sünenü'l-Kübra,** Mektebetu'l Mea'rif, Riyad ts.

en-NEVEVÎ, Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî, **el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb**, Thk. Muhammed Necib Mutii, Mektebetul İrşad, Cidde, ts.

_____, **Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luğât**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut ts.

_____, **el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim b. Haccâc,** Beytü'l-Efkari'd-Devliyye, Riyad, ts.

OKUYUCU, Nail, **"Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci"**, (doktora tezi, Marmara

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2014.

es-SAN'ÂNÎ, Abdurrezzak b. Hemmam, **el-Musannef**, Thk. Habibullah el-A'zamî, Mektebet'ul-İslâmî, Beyrut 1983.

es-SİNDÎ, Muhammed b. Abdulhâdi, **Şerhü Süneni'n-Nesâî,** Darü'l-Fikr, Beyrut 2005.

_____, **Kifâyetü'l-Hâce fî Şerhi İbn Mâce,** Darü'l-Fikr, Beyrut 2003.

es-SUBKÎ, Abdulvehhab b. Ali b. Abdilkâfî, **Tabakâtu'ş-Şâfiîyyeti'l-Kübrâ**, thk. Mahmud Muhammed Tanahî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv, Matbaatu İsa el-Bâbî el- Halebî, Kahire 1964.

eş-ŞAFİÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, **"el-Ümm"**, Thk. Rıfat Fevzi Abdulmüttalib, Daru-l Vefa, Beyrut 2001.

_____, **Er-Risâle**, Trc. Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan, TDV. Yayınları Ankara 2012.

_____, **el-Müsned**, thk. Muhammed Âbid es-Sindî, Daru'l- Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1951.

eş-ŞÎRÂZİ, Ebû İshak, **"el-Mühezzeb"**, Thk. Şeyh Zekeriya el- ümrani, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Lübnan 1995.

eş-ŞİRBÎNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatib**, Muğni'l-Muhtâc İlâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhac,** Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1998

TİRMİZÎ, Muhammed b. Îsa, **el-Câmi'u'l-MuhtasaruMine's-Suneni 'An Rasulillahi Sallallahu 'Aleyhi ve Sellem ve M'erifetu's-Sahihi ve'l-M'elûli ve Mâ 'Aleyhi'l-'Amel,** Mektebetu'l Meârif, Riyad ts.

YILDIRIM, Enbiya, "Sahîhayn Musanniflerinin Şâfiî'den Gelen Rivayetlere Yaklaşımları", **Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu**, Kent Işıkları Yayınları, Diyarbakır 2012, s.166-181.

ez-ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Osmân, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ,** Thk. Şuayb el-Arnavut, Müessetu'r-Risâle, Kahire 1985.

_____ , **el-Muğnî fî-d-Du'afâ**, y.y. byy. t.s.

ZUHAYLÎ, Muhammed, **el-Mu'temed fî Fıkhi'ş-Şâfiî**, Daru-l-Kalem, Dımeşk 2011.